

REZUMAT

Comunicarea putere – opoziție în perioada guvernării antonesciene (1940-1944)

Perioada regimului antonescian 1940-1944 a reprezentat una dintre cele mai dramatice etape din istoria contemporană a României. Confruntându-se cu o gravă izolare în plan internațional, determinată de destrămarea sistemului propriu de alianțe, creat cu atâta migală și stăruință în perioada interbelică, în urma dezmembrării Cehoslovaciei și declanșării celui de-al doilea război mondial, națiunea română avea să fie aruncată, de asemenea, într-o gravă criză politică internă în vara anului 1940.

Cauza acesteia, însușită de majoritatea cercetătorilor, a reprezentat-o odioasele rapturi teritoriale impuse de cele două puteri totalitare, U.R.S.S. și Germania. În aceste condiții, la 5 septembrie, supus unor puternice presiuni, atât pe plan intern, cât și pe plan extern, regele Carol al II-lea, care încă din 1938 instaurase în țară o dictatură personală, a suspendat Constituția, a dizolvat corpurile legiuitoare și a trecut cea mai mare parte a prerogativelor regale în mâinile generalului Ion Antonescu, pe care l-a numit, prin decret regal, președinte al Consiliului de Miniștri, având puteri depline.¹

O zi mai târziu, Carol al II-lea era silit să abdice și să părăsească țara, încredințând tronul fiului său Mihai. Astfel, într-o atmosferă de profundă revoltă și nemulțumire, determinată de acceptarea fără nici un fel de rezistență a ciuntirii granițelor, se instaura în țară regimul antonescian, un regim politic deosebit de regimurile democratice-parlamentare, dar și de cele totalitare, de tipul dictaturilor fasciste sau comuniste.

Caracterul noului regim politic instaurat în septembrie 1940 și care a condus țara într-una din cele mai grele perioade, din care timp de mai bine de trei ani, în condiții de război, s-a aflat în atenția cercetării istorice, atât înainte, dar mai ales după 1989.

Abordări de tot felul, de la „dictatură antonesciană” sau „dictatură personală” la „dictatură fascistă”, „dictatură militară” sau „dictatură militaro-fascistă” au fost în centrul preocupărilor istoriografice, în diferite perioade ale istoriei României de după 23 august 1944.

Și dacă o producție istorică marcată de cenzura comunistă și dirijată de la Moscova prezenta până către anii '80 perioada analizată ca pe un regim totalitar de „dictatură militaro-fascistă”, iar pe Ion Antonescu, prim ministru al României drept „criminal de război” și „vinovat de dezastrul țării” – așa cum l-a condamnat vestitul de tristă amintire Tribunal al Poporului în aprilie 1946, începând de prin 1985, dar mai ales după 1989, cercetările întreprinse devin din

---

¹ „Monitorul Oficial” nr.205 din 5 septembrie 1940, p.5058.

ce în ce mai obiective, fiind prezentate cât mai aproape de adevăr evenimentele perioadei analizate, acoperind toate domeniile: politic, social, economic, militar, administrativ, judiciar și spiritual.

Studiul unor importante fonduri de arhivă și a unei părți din vasta producție istoriografică consacrată perioadei 1940-1944, cu evenimentul ei epocal – cel de-al doilea război mondial, ne-a permis constatarea că regimul politic din România în perioada respectivă, are trăsături specifice, care-l detașează incontestabil de tiparul regimurilor totalitare, absolutiste ce funcționau în epocă.

Elucidarea cât mai realistă a acestui aspect reprezintă rațiunea de a fi a prezentei teze de doctorat, motivația cercetării întreprinse, precum și metodologia aplicată pentru rezolvarea problemelor propuse.

Am urmărit în special a depista, inventaria și comenta acele elemente de specificitate ale regimului politic, prin care să demonstrăm că, chiar dacă acesta a fost un regim autoritar, întreaga sa capacitate și energie au fost puse în slujba interesului național, al menținerii statalității, în condițiile în care, anterior sau odată cu declanșarea celui de-al doilea război mondial, state din jurul nostru se prăbușeau, fiind șterse de pe harta Europei și al reîntregirii fruntariilor, atunci când conjunctura internațională ne-a impus participarea alături de Germania fascistă, la războiul împotriva U.R.S.S.

Atât dosarele din Arhivele Naționale Istorice Centrale, în special fondurile Președinției Consiliului de Miniștri, Inspectoratului General al Jandarmeriei, al Poliției și al Siguranței Statului sau Serviciului Special de Informații, Arhivelor Ministerului Afacerilor Externe, Arhivelor Militare Naționale sau ale Ministerului de Interne, cât și vasta bibliografie consacrată perioadei analizate, ne-au oferit suficiente argumente pentru a demonstra că atâta timp cât forțele din opoziție, indiferent de culoarea lor politică, au putut funcționa aproape nestingherite, ba mai mult, au întreținut o permanentă comunicare cu puterea în variile ei forme de exprimare, nu poate fi vorba de un regim totalitar extremist de dictatură fascistă sau militar-fascistă.

Mai mult, și pe acest aspect am insistat în cercetare, în foarte multe dintre situații am constatat un acord tacit sau chiar liber exprimat al opoziției, în special a celei democratice față de măsurile întreprinse de puterea politică, mai ales atunci când acestea aveau un profund caracter național.

Din noianul de lucrări bibliografice care abordează în principal tema generală a celui de-al doilea război mondial, a României în această epocă, datorate istoricilor români sau străini, acoperind toate compartimentele specifice: enciclopedii, cronologii, volume și colecții de documente, memorialistică, lucrări generale și speciale, sinteze, monografii, biografii, studii pe domenii, reviste de specialitate, albume etc., am avut șansa să beneficiez, în primul rând și în mod special de contribuțiile extraordinare, atât calitative, cât și

cantitative ale prof. Gheorghe Buzatu, cel mai consecvent și prolific cercetător al perioadei analizate în lucrare.²

Ar fi fost imposibil să pot cuprinde în această introducere întreaga operă a domnului profesor, de aceea voi face referire la cele mai importante contribuții ale domniei sale.

Astfel, am folosit lucrările de referință precum: *Războiul secret*, apărută la Editura Junimea, Iași, 1973; *Dosare ale războiului mondial (1939-1945)*, la aceeași editură, 1979; *Al doilea război mondial și România. O bibliografie*, în colaborare cu Gh.I.Florescu, la Editura Academiei, 1981; *Actul de la 23 august 1944 în context internațional. Studii și documente*, coordonator și colaborator, în Editura Științifică și Enciclopedică, 1984; *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, tot în Editura Enciclopedică, 1988; *Mareșalul Ion Antonescu în fața istoriei. I-II*, în colaborare cu Stela Cheptea, V.F.Dobrinescu și I.Saizu, 1990; *România cu și fără Antonescu. Documente, studii, relatări și comentarii*, la Editura Moldova, Iași, 1991; *România și războiul mondial din 1939-1945*, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, Iași, 1995; Constantin I.Kirițescu, *România în al doilea război mondial*, 2 vol., îngrijite de Gh.Buzatu la Editura Univers Enciclopedic, București, 1995; *Radiografia dreptei românești*, în colaborare cu Corneliu Ciucanu și Cristian Sandache, București, F.F.Press; *Mareșal Ion Antonescu. Un ABC al comunismului românesc*, la Editura Majadahonda, București, 1988; *Români în arhivele Kremlinului*, la Editura Univers Enciclopedic, București, 1996; *O istorie a petrolului românesc*, Editura Enciclopedică, București, 1998; *Istoria românilor în secolul XX*, în colaborare cu Ioan Scurtu, Editura Paideia, București, 1999, apoi dintre cele mai recente lucrări, *Hitler, Stalin, Antonescu*, vol.I, 2005; *Mareșalul Ion Antonescu la judecata istoriei*, la Editura Mica Valahie, București, 2002; *Stalin, Hitler, Antonescu*, vol.II, 2007; *Antonescu, Hitler, Stalin. Un raport nefinal*, vol.III; colaborarea la *Istoria românilor*, vol.VIII, *România întregită (1918-1940)*, coordonat de prof.univ.Ioan Scurtu, Editura Enciclopedică, București, 2003; *România sub imperiul haosului. 1939-1945*, la Editura RAO, București, 2007; *Pace și război (1940-1944). Jurnalul Mareșalului Ion Antonescu (comentarii, anexe, cronologie, I. Preludii. Explozia. Revanșa (4.IX.1940 – 31.XII.1941))*, la Editura Demiurg, Iași, 2008; *Trecutul la judecata istoriei. Mareșalul Ion Antonescu – pro și contra*, apărută la Editura Mica Valahie în 2006, multe alte studii și comunicări prezentate în reviste de specialitate din țară sau străinătate, precum și o parte dintre cele 140 volume tipărite între 1986-2009, în colecția *Români în istoria universală*.

De un real folos în înțelegerea conținutului perioadei studiate, mai ales în ceea ce privește eforturile economice și militare în cel de-al doilea război mondial, precum și atitudinea opoziției față de războiul mondial, în diferitele etape ale participării armatei române, mi-au fost unele dintre lucrările istoricilor

---

² O prezentare cvasi-completă a studiilor și lucrărilor domnului profesor Gh.Buzatu în: *Paradigmele istoriei. Omagiu profesorului Gh.Buzatu*, vol.II, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2009, p.431-458; conf.univ.dr.Marusia Cîrstea, prof.univ.dr.Sorin Liviu Damean, *Bibliografie, volume, autor, coautor, coordonator (selectiv)*.

militari, apărute într-un număr important, mai ales după 1988-1989; am folosit, în special, *România în anii celui de-al doilea război mondial*, 2 volume și tratatul *Istoria militară a poporului român*, vol. VI, apărute la Editura Militară în 1989, volume care cuprind pentru prima dată în istoriografia de după 1945, informații valoroase privind participarea armatei române la Campania din Est a celui de-al doilea război mondial.

Apoi, de un real folos mi-au fost mult mai valoroasele lucrări ale istoricilor militari apărute după 1989, printre care: *Armata română în al doilea război mondial. Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei*, sub coordonarea col.dr. Alesandru Duțu, Editura Militară, 1996; cele 8 volume de memorialistică publicate până în prezent: *Veteranii pe drumul gloriei și jertfei; România în război. 1941-1945*, lucrarea coordonată de Florin Constantiniu, Alesandru Duțu, Mihai Retegan, la Editura Militară, 1995; *Trecerea Nistrului. 1941*, scoasă de Florin Constantiniu și Ilie Schipor la Editura Albatros în 1995; *Românii în Crimeea. 1941-1944*, publicată de Adrian Pandea și Eftimie Ardeleanu, la Editura Militară; lucrările editate de Fundația Culturală Română, sub coordonarea col.dr. Alesandru Duțu; *Pe țărmul nord-pontic. 17 iulie 1941 – 4 iulie 1942 și Golgota Estului (iulie 1942 – martie 1944)*; *Romania in World War II. 1941-1945*, editată de Institutul de Studii Operativ Strategice și Istorie Militară în 1997; *Armata română în al doilea război mondial. 1941-1945*, un dicționar enciclopedic semnat de Alesandru Duțu, Florica Dobre și Leonida Loghin, la Editura Enciclopedică, 1999.

Și nu în ultimul rând, am avut de desprins importante aspecte și învățăminte privind participarea armatei române la Campania din Est, dar și referitoare la guvernarea Ion Antonescu și opoziția democratică din lucrările coordonate de c-dor prof.univ.dr. Jipa Rotaru, printre care: Albumul bilingv (română-engleză), *Armata română în cel de-al doilea război mondial*, la Editura Meridiane, 1995; *Ion Antonescu. Cariera Militară*, la Editura A.I.S.M., 1993; *Mareșalul Ion Antonescu. Am făcut războiul sfânt împotriva comunismului*, semnată împreună cu lt.col.dr. Octavian Burcin și mr. Vladimir Zodian, la Editura Cogitor, în 1994; *Antonescu la Odessa și Hitler, Antonescu și Crimeea*, semnate împreună cu Vladimir Zodian, Teofil Oroian și Leonida Moise, la Editura Paideia, în anii 1995-1996.

În ceea ce privește aspectele vieții politice interne din perioada supusă analizei, a forțelor politice, evoluția comunicării și relațiile dintre segmentele puterii și ale opoziției, am depistat informații importante din cele două lucrări de referință ale regretatului istoric Aurică Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940 – ianuarie 1941* și *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, publicate la Editura Dacia Cluj-Napoca, înainte de 1989, lucrări care, chiar dacă poartă amprenta ideologică a perioadei în care au fost scrise, prin valoarea informației cuprinse, au reprezentat un reviriment în istoriografia românească în privința tratării pe baza izvoarelor primare ale trăsăturilor etapei 1940-1941, fapt ce a atras retragerea de pe piață de către diriguitorii de atunci, ai istoriografiei naționale de la C.C. al P.C.d.R., cel puțin a celei de a doua lucrări, a doua zi după ce intrase în librării. Autorul a

fost astfel sancționat pentru curajul de a fi încercat o primă prezentare cât mai aproape de realitate a caracterului, conținutului și trăsăturilor perioadei 1940-1944, una dintre cele mai complexe etape din istoria politică a țării.

La fel de folositoare mi-au fost și contribuțiile la elucidarea aspectelor politice ale perioadei studiate, și de data aceasta cu referiri directe la raporturile putere-opoziție ale istoricului Mihai Fătu, *Contribuții la studierea regimului politic din România (septembrie 1940 – august 1940)*, apărută la Editura Politică, în 1984 și *Consens pentru salvarea națională. 1940-1944*, la Editura Ministerului de Interne, în 1996.

Analiza profundă a regimului antonescian, a forțelor politice de la putere și din opoziție, a controverselor, divergențelor, dar și a consensului dintre acestea, realizate în ultimă instanță, ne-a permis desprinderea unor concluzii și învățăminte prețioase pe parcursul elaborării tezei.

Am prezentat câteva dintre cele mai valoroase lucrări bibliografice studiate și folosite la elaborarea tezei de doctorat. Așa cum am subliniat, literatura istoriografică pe marginea perioadei 1940-1944, nu putea fi cuprinsă în câteva pagini ale acestei introduceri.

Pentru demonstrația noastră, pe lângă lucrările de specialitate, am folosit pe cât ne-au stat la dispoziție, și o serie de documente emise de organele statului român abilitate cu supravegherea întregului eșichier politic, pe primele lucrări situându-se Serviciul Special de Informații, Siguranța Statului și Inspectoratul General al Jandarmeriei, instituții care au cunoscut în cele mai mici detalii, activitatea tuturor forțelor din opoziție.

Pe baza izvoarelor și a bibliografiei analizate, în raport cu proiectul stabilit, am structurat teza de doctorat pe următoarele capitole:

Capitolul I: Instaurarea regimului antonescian la 6 septembrie 1940, în care am analizat contextul intern și internațional în care a fost posibil ca în România să se instaureze un regim autoritar, care poartă în sine asemănări, dar în cea mai mare parte deosebiri față de celelalte regimuri totalitare din Europa acelei perioade, aspect pe care socotim că am reușit să-l relevăm în capitolele următoare ale lucrării. O mare parte a acestui capitol am consacrat-o prezentării personalității Ion Antonescu, cel care va fi adus, în conjunctura analizată, la cârma destinului României, în toamna anului 1940. În încheierea acestui capitol am detaliat apogeul crizei politice și instaurarea regimului politic antonescian. Vara și toamna anului 1940 rămâne în memoria românească, ca cea mai neagră pagină a istoriei naționale. Izolată în plan internațional cu alianțele tradiționale interbelice destrămate, România devine o pradă ușoară pentru forțele internaționale revizioniste și revanșarde.

Lovitura de grație îi este aplicată prin rapturile teritoriale săvârșite cu cinism de U.R.S.S., Ungaria horthystă și Bulgaria militaro-fascistă, sub directă supraveghere și coordonare a Germaniei naziste și Italiei fasciste.³

---

³ Vezi: Gh.Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, Iași, 1995, p.11.

Țara era în pragul de a se prăbuși, independența, integritatea sa teritorială și însăși entitatea statală fiindu-i amenințate cu dispariția.

Toate aceste fenomene vor provoca o gravă criză politică internă. Soluționarea acesteia se încearcă a se rezolva de către forțele politice responsabile, prin forțarea abdicării regimului dictatorial și falimentar al regelui Carol al II-lea, în favoarea fiului său Mihai I și aducerea la conducerea țării a unui guvern de concentrare națională, în frunte cu generalul Ion Antonescu.⁴ În majoritatea ei, opoziția politică patriotică a fost favorabilă actului politic săvârșit la 6 septembrie 1940.

Retrospectiva istorică – destul de bogată în privința analizării situației internaționale din anii interbelici – a oferit concluzii valoroase referitoare la contextul intern și internațional ale marilor puteri „democratice” din perioada „*decesului (sistemului de la Versailles)*”⁵ în 1938-1940, perioadă ce jalonează escaladarea războiului european și mondial, cu evoluții și semnificații aparte pentru România.

Momentele culminante ale degradării sistemului de securitate și de menținere a păcii, pe fondul ascensiunii fascismului și cedărilor conciliante ale marilor puteri „democratice”, sunt considerate aproape la unison, de majoritatea cercetărilor, fiind următoarele: remilitarizarea Renaniei, Anschluss-ul; München-ul; dezmembrarea Cehoslovaciei și atacarea Poloniei – momente ce semnifică declanșarea celui de al doilea război mondial.

În momentul izbucnirii războiului prin agresiunea nazistă contra Poloniei, edificiul politico-diplomatic al Europei, în conexiune cu care se elaborase și sistemul românesc de alianțe externe, se prăbușise. Aplicabilitatea alianțelor politico-militare ale României era anulată prin acțiunea factorilor externi; centrul și sud-estul Europei devenise spațiul spre care erau dirijate planurile expansioniste ale puterilor fasciste. În acest spațiu țara noastră va încerca, în continuare, prin mijloace din ce în ce mai precare însă, să-și păstreze ființa națională și integritatea teritorială vizată de expansionismul sovietic și revizionismul horthy-bulgar, în spatele căruia se afla Germania însăși.

După ce la 6 septembrie 1939, Consiliul de Coroană, luând în discuție situația internațională și politica externă a guvernului în noile împrejurări⁶, a dat publicității un comunicat prin care România se angaja la „*observarea strictă a regulilor neutralității stabilite prin convențiile internaționale față de beligeranții din actualul conflict,*”⁷ diplomația românească a militat în continuare pentru menținerea independenței și suveranității naționale, evitarea antrenării în război și totodată consolidarea securității în sud-estul Europei.”⁸

---

⁴ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria Românilor în Secolul XX (1918-1948)*, Editura „Paideea”, București, 1999, p.384.

⁵ Florin Constantiniu, *Agression et securité; les phase de la desagregation du système de Versailles*, în „Snage i putovi rata i mira”, Zagreb, 1978, p.55-56.

⁶ Ion Calafeteanu, *Diplomația românească în sud-estul Europei. 1938-1940*, Editura Politică, București, 1980, p.147.

⁷ „*Timpul*”, 8 septembrie 1939.

⁸ Vezi pe larg în Viorica Moisuc, *Diplomația României în problemele apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938 – mai 1940*, Editura Academiei, București, 1971.

Neutralitatea României, în condițiile internaționale create, era într-un tot de acord cu orientarea externă tradițională a factorilor politici de la București. Ea nu însemna cedare în fața pericolului revanșard și revizionist, ci din contră, era o formulă prin care se încerca a se menține țara în afara conflictului european și a se amâna orice discuție referitoare la statu-quo-ul teritorial până la conferința generală de pace.⁹ Ea a fost dictată de locul pe care-l ocupa țara noastră în cadrul mai larg al intereselor generale și particulare ale marilor puteri, unele dintre ele deja angajate în conflict. Trebuie specificat că poziția României în timpul neutralității nu a fost binevoitoare Germaniei. Din contră, prin tot ceea ce a întreprins diplomația românească, cu acordul conducerii superioare de stat, s-a evidențiat pregnant, încă de la începutul războiului și până în momentul desăvârșirii izolării sale politice¹⁰, tendința de a câștiga timp pentru pregătirea țării, în vederea conflictului, de partea puterilor occidentale împotriva Germaniei naziste. Se manifestă clar, la București, convingerea că până la urmă Germania va fi înfrântă și puterile occidentale vor fi cele care vor avea cuvântul hotărâtor la viitoarea conferință a păcii.¹¹

Practic, după capitularea Franței și căderea frontului aliat, procesul izolării României este încheiat, țara noastră la nivelul lunii iunie 1940, nemaiputând beneficia de nici unul din tratate și acordurile menite să-i asigure rezistența militară în cazul unei agresiuni încheiate și supravegheate cu atâta migală în decursul anilor.¹²

În conjunctura politico-militară europeană și mondială creată, oficialitățile românești nu mai vedeau nici o forță capabilă și interesată să împiedice Germania nazistă de a-și impune planurile de dominație asupra țării noastre. Adăugând la aceasta criza politică a regimului de dictatură regală ce se manifesta pe plan intern, concretizată în schimbarea de orientare a regelui și anturajului său față de Garda de Fier, în sensul concilierii cu aceasta și acceptării unor reprezentanți ai săi în guvernul I.Gigurtu instaurat la 4 iunie 1940, vom înțelege mai bine evenimentele ce au dus la alunecarea tot mai pregnantă a României spre cel de-al treilea Reich.

Cu toate eforturile României de stabilire a unor relații normale cu acei vecini care revendicau, mai ales din toamna anului 1939, teritorii românești¹³,

---

⁹ Gh.Buzatu, *România și războiul mondial ...*, p.112.

¹⁰ Elementele izolării politice a țării s-au acumulat treptat, de-a lungul unui proces care și-a consumat ultimele faze în vara anului 1940 – cum foarte argumentat susține dr.Viorica Moisuc (*op.cit.*, p.303), proces care nu se încheie în septembrie 1939, cum susține dr.Gh.Zaharia, care concluzionează că: „Noile evenimente internaționale premergătoare declanșării celui de-al doilea război mondial, încheiaseră procesul izolării României pe plan extern”. (Gheorghe Zaharia, *Aspecte ale dezvoltării României și ale eforturilor ei pentru apărarea suveranității naționale și integrității teritoriale în anii 1919-1944*, în „*File din istoria militară a poporului român*”), vol.10, 1982, p.418.

¹¹ Detalii în Livia Dandara, *România în vâltoarea anului 1939*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p.314-331.

¹² Viorica Moisuc, *op.cit.*, p.288.

¹³ Încă de la 17 septembrie 1939, prin reprezentantul României la Moscova se transmitea guvernului sovietic dorința guvernului român „de a consolida raporturile de bună vecinătate, atât politice, cât și economice cu U.R.S.S.. Un pact de neagresiune va fi, firește, totdeauna bine venit”. (Arhiva M.A.E., fond 71/România, vol.116, Telegrama din 17 septembrie semnată Gafencu, adresată

preconizându-se inclusiv semnarea unor tratate de asistență mutuală, aceștia, sub influența evenimentelor internaționale și incitați de fascismul italian și de cel german și-au întezit activitatea revizionistă.

În vara anului 1940, regimul comunist de la Moscova, cel hortyst ungar și cel militar-fascist bulgar a dezlănțuit o adevărată campanie propagandistică denigratoare la adresa României, susținută de numeroase incidente de frontieră, survolări ale teritoriului românesc și concentrarea de noi și noi trupe în apropierea granițelor noastre naționale. În aceste împrejurări, la 28 iunie 1940, în urma unor note ultimative ale guvernului sovietic adresate guvernului român¹⁴, Basarabia și partea de nord a Bucovinei, care din 1918 se uniseră cu țara ca provincii istorice românești, au fost incluse în componența Uniunii Sovietice. Aceasta reprezenta prima ciuntire teritorială a României Mari, înfăptuită prin istoricele hotărâri ale populației românești din Basarabia, Bucovina, Transilvania și Banat din 27 martie, 28 noiembrie și 1 Decembrie 1918. Mai mult, în luna iunie 1940, diplomația sovietică întreprinzând demersuri pe lângă oficialitățile bulgare, iugoslave și ungare pentru încheierea unor acorduri politice și economice, considera „*fondate revendicările teritoriale maghiare față de România*”.¹⁵ Încurajat, guvernul ungar trece la presiuni militare mobilizând armata și concentrând trupele la frontiera cu România.¹⁶

În fața acestor evenimente, agenturile hitleriste și politicienii filogermani din România reușesc să-l determine pe Carol al II-lea să-și dea acordul pentru alinierea cât mai rapidă și totală a țării la Axă. După ce adoptă o serie de măsuri interne favorabile forțelor filogermane, la 30 iunie Carol I-a convocat la Palat pe ministrul nazist la București pentru a-i comunica personal hotărârea sa de a urma o politică „*de strânsă colaborare cu Germania în toate domeniile*”, iar la 6 iulie 1940 el transmitea, prin intermediul lui Fabricius la Berlin, angajamentul guvernului român de a începe, așa cum recomandă Führer-ul, tratativele cu guvernele ungar și bulgar, în scopul rezolvării tuturor disputelor dintre România, Ungaria și Bulgaria.

Discuțiile de la Craiova se vor încheia la 7 septembrie prin semnarea de către delegațiile română și bulgară, cu acordul guvernelor lor, a unui document pe baza căruia România, cedând partea de sud a Dobrogei – Cadrilaterul – se

---

ministrului român la Moscova). La fel s-a procedat și cu Ungaria. Încă la 24 august 1939 se propunea acesteia „încheierea în cel mai scurt termen a unui pact de neagresiune între cele două țări” (Gheorghe Zaharia, *România în preajma celui de-al doilea război mondial*, în „*Probleme de politică externă a României. 1918-1940*”, Editura Militară, București, 1977, p.413). În ceea ce privește Bulgaria, sunt de menționat încercările României de atragere a acesteia în Blocul Neutrilor. Toate inițiativele românești dezvoltate chiar în aceste condiții deosebit de vitrege, în spiritul politicii externe tradiționale de bună înțelegere cu vecinii, s-au soldat însă cu un grav eșec, lovindu-se ca de un zid de netrecut pe pozițiile intransigent revizioniste ale guvernelor de la Moscova, Budapesta, Sofia, sprijinite de Berlin.

¹⁴ Notele ultimative sunt publicate în *Relații internaționale în acte și documente*, vol.II (1939-1945), Editura Didactică și Pedagogică, București, 1976, p.49-52.

¹⁵ Vezi „*Pravda*” din 2 august 1940, cuvântarea lui V.M.Molotov rostită la 1 august 1940 în fața Sovietului Suprem al U.R.S.S.

¹⁶ Pe larg în: Aurică Simion, *Dictatul de la Viena*, Editura Dacia, Cluj, 1972, p.137-158, și în *Teroarea hortysto-fascistă în nord-vestul României, septembrie 1940 – decembrie 1944*, București, 1985, p.140.

punea astfel capăt neînțelegerilor bulgaro-române provocate de guvernele fasciste ale Bulgariei.

La Turnu Severin discuțiile s-au purtat în zilele de 16, 19 și 24 august 1940, fără a se ajunge la un consens.¹⁷ Aceasta datorită pozițiilor diametral opuse ale celor două reprezentanțe. În timp ce delegația română se opunea categoric unor concesiuni teritoriale, fiind adepta rezolvării diferendelor pe calea unui schimb de populație¹⁸, delegația maghiară nu lua în considerație schimbul de populație, opunându-i ideea cedării de teritorii. Se revendicau 2/3 din teritoriul Transilvaniei cu 2/3 din locuitori, dintre care 2.200.000 erau români, contrar celui mai elementar drept istoric¹⁹. Se cunoaște că în acel moment, Hitler s-a hotărât să preia în mod direct problema reglementării pretențiilor teritoriale ale Ungariei și să-i dea o asemenea rezolvare, încât să creeze posibilitatea ca ambele țări să servească intereselor Germaniei. El era hotărât să acționeze pentru realizarea pretențiilor horthyștilor, considerând că România făcea parte din țările ostile Axei. În felul acesta, Führer-ul recompensa Ungaria horthyștilor pentru devotamentul și sprijinul său față de politica revanșardă a Germaniei și Italiei și sancționa România pentru fidelitatea sa față de politica de securitate colectivă și a pactelor regionale.²⁰ A urmat „invitarea” miniștrilor de externe români și maghiari la Viena, unde încălcând în modul cel mai brutal independența și suveranitatea statului român, refuzând să-l asculte pe reprezentantul României, miniștrii de externe ai Germaniei și Italiei i-au impus acestuia, la 30 august, semnarea „arbitrajului” guvernelor lor, amenințând că în caz contrar, România va deveni obiectul unei agresiuni armate și va fi ștearsă de pe harta Europei.²¹ Prin Dictatul fascist de la Viena, Ungaria horthyștilor anexa partea de nord-vest a României în suprafață de 42 243 km², cu o populație de peste 2.600.000 de locuitori, majoritatea români.

Trebuie remarcat însă faptul că ideea care a dominat acțiunea forțelor politice, inclusiv a celor ce purtau răspunderea pentru tragedia prin care trecea țara – a constat în menținerea organizării statale, ideea care de-a lungul istoriei se dovedea a fi în măsură să asigure reunificarea național-statală a românilor. Astfel, se adeverește o dată mai mult că mutilarea teritoriului național, în vara anului 1940, a fost rezultat și consecință a izolării politice a țării determinată de destrămarea sistemului de alianțe politico-militare tradiționale. În aceste condiții dramatice pentru România, Germania având o situație privilegiată pe continent,

---

¹⁷ Problema este amplu dezbătută în literatura de specialitate. În unanimitate, istoricii evidențiază absurditatea pretențiilor ungare cu privire la teritoriile Transilvaniei (Vezi A. Simion, *op.cit.*, *Teroarea ...*, Eliza Campus, *op.cit.*, Olimpiu Matichescu, *Istoria nu face pași înapoi*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1985, ș.a.).

¹⁸ Arhiva Națională Istorică Centrală (în continuare A.N.I.C.), fondul Casa Regală, dosar nr.LXXXII, varia 16.

¹⁹ A.M.A.E., fond nr.7/Germania, dosar nr.48, *Aide – memoire* din 11 august 1940, cuprinzând propunerile Ungariei.

²⁰ A. Simion, *Declanșarea mișcării de rezistență națională antifascistă în condițiile interne și internaționale din toamna anului 1940*, în „*File ...*”, vol.XV/1984, p.80.

²¹ *Ibidem*. Interesant de văzut și Memoriile lui Mihail Manoilescu sau fragmente din acestea publicate în *Teroarea horthyștilor în nord-vestul României, septembrie 1940 – decembrie 1944*, p.17-27.

a impus o schimbare de regim politic în România. La cârma statului a fost instalat, la 6 septembrie 1940, în calitate de „conducător”, generalul Ion Antonescu care, la 14 septembrie, a format un guvern cu o substanțială participare a Gărzii de Fier.²² **(anexa nr.2).**

Antonescu a fost personalitatea care, în acel moment grav pentru armată și țară, a stăpânit cu sânge rece situația și a asigurat sprijinul partidelor liberal și țărănesc (care, deși interzisese oficial, își păstrau o influență importantă în societate), a câștigat simpatiile Germaniei și a avut, totodată, acceptarea tacită a Marii Britanii. Cunoscut în Marea Britanie ca adept al anglo-francezilor, Antonescu garanta în condițiile acelor vremuri, menținerea unei anumite influențe aliate la București. Preluând puterea politică, generalul Antonescu a reînnoit, la 7 septembrie 1940, într-o convorbire cu atașatul german al aerului la București, cererea făcută de Carol al II-lea înaintea abdicării lui, pentru întărirea colaborării între armatele germană și cea română. Prin prezența trupelor germane în România, generalul Antonescu urmărea obținerea unei certitudini în privința garanțiilor teritoriale date de Germania după Dictatul de la Viena, înzestrarea armatei cu tehnică de luptă și armament modern, precum și instruirea ei pe baza doctrinei Wehrmacht-ului. Concomitent, regimul de la București considera prezența militară germană ca o contrapondere la o posibilă agresiune sovietică la vest de Prut.

Garanțiile teritoriale germane nu erau suficiente totuși pentru România. Speranța refacerii statului unitar, presiunile sovietice și șicanele din partea Ungariei, o determină să grăbească aderarea la Pactul Tripartit, pregătit spre a fi semnat între Germania, Italia și Japonia. O observație se impune: aderarea la acest pact s-a făcut în urma unei invitații a Germaniei, survenită la jumătatea lunii octombrie 1940; pe de altă parte, în septembrie, Antonescu a întreprins o vizită în Italia, sondând posibilitățile sprijinirii pe Axă în fața tendințelor Rusiei Sovietice de a-și instaura controlul asupra gurilor Dunării și în sensul revizuirii Dictatului de la Viena. Antonescu a semnat aderarea la Pactul Tripartit la 23 noiembrie 1941. Cu acest prilej a obținut din partea lui Hitler garanții: că armata germană va apăra România în cazul unei agresiuni sovietice; că Germania va sprijini România spre a-și reface vechile frontiere; că Germania va susține reorganizarea armatei și economiei românești.

Vizita lui Ion Antonescu la Berlin și semnarea actului de aderare la Pactul Tripartit (23 noiembrie) marcau încheierea acțiunii de remodelarea opoziției statului nostru într-un context extern modificat radical față de cel din perioada 1919-1939. Supraviețuirea politico-militară a statului român a fost garantată la momentul respectiv chiar de către puterile Axei, ce patronaseră direct și indirect dezmembrarea sa. Diplomația de la București a obținut și o a doua victorie, dobândirea de asistență militară în eventualitatea unei agresiuni sovietice. O a treia victorie constă în angajamentul Germaniei că va interzice cu armele orice operație de invazie din direcția Ungariei. Concomitent, România își putea menține relațiile cu Anglia și S.U.A., iar regimul generalului Antonescu se

---

²² *Ion Antonescu și Garda de Fier*, Editura Rom-Edition, Târgu-Mureș, 1991, p.11 și urm.

consolida considerabil în interior, bilanț apreciat până de curând de numeroși specialiști ca fără importanță, chiar păgubitor pentru țară. Totuși, avându-se în vedere că Axa dispunea de puteri excepționale în Europa, că Rusia și Ungaria stăruiau în atitudinea lor expansionistă, că Franța dispăruse ca forță continentală, că Anglia nu putea ajuta în nici un caz țările din sud-estul Europei, rezultatele politico-diplomatice din noiembrie 1940 ne apar în altă lumină. Simpla comparare a modului în care s-au purtat tratativele între prima putere a Europei și România în toamna anului 1940 și „negocierile” din septembrie 1944 cu Puterile Aliate și Asociate de la Moscova ar trebui să dea mai mult de gândit experților noștri. Altfel, mai mult de atât nu se putea obține atunci, decât supraviețuirea statului național, cu un grad de autonomie destul de ridicat. Fără semnătura generalului Antonescu pe Pactul Tripartit, poate rebeliunea legionară ar fi avut sorți de izbândă, sau cine știe, ar fi favorizat, ca pretext, o intervenție militară sovietică în Moldova și la Gurile Dunării (sunt destule dovezi ale amestecului rusesc în desfășurarea revoltei legionare). Sprijinit de armata română, de structurile administrative ale statului, de principalele forțe politice interne de către cancelarul Reich-ului și de Wehrmacht, Antonescu a reușit să-i elimine pe legionari de pe scena politică a țării. Este unicul caz în Europa dominată de naziști, de reprimare dură a unei mișcări satelite lor. O victorie a spiritului de ordine și a subtilității diplomației românești, pe care trebuie s-o atribuim echipei de colaboratori a Mareșalului. Așadar bilanțul momentului noiembrie 1940 poate fi construit și în această perspectivă: crearea premiselor externe ale contracarării celor doi periculoși adversari ai României: Ungaria și Rusia Sovietică și ale eliminării principalului factor de instabilitate internă – Legiunea. Realizări obținute când totul părea pierdut în țară și fără amestecul puterilor tradiționale obligate să protejeze România – Franța și Marea Britanie – repetăm, într-o Europă îngenuncheată de Reich-ul nazist.

Concomitent cu înțelegerile stabilite cu Germania și consolidării situației politice interne, generalul Antonescu a accelerat măsurile de reorganizare a armatei. În acest sens, el îl informa pe Hitler, la 14 ianuarie 1941, că în aprilie armata română va fi reorganizată, *„gata pentru mobilizare și va putea atunci să facă față tuturor situațiilor ce s-ar putea ivi”*.

Se poate concluziona că regimul antonescian, regim orientat spre apropiere de Germania nazistă, s-a instaurat în vara – toamna anului 1940 într-un context internațional și intern aflat într-o profundă criză, grevată pe succesele militare răsunătoare ale celui de-al treilea Reich, în primele luni de război dezlănțuit împotriva Poloniei și a democrațiilor vest-europene în plan internațional și pe nemulțumirile generate ansamblului societății românești, de neputința guvernelor de dictatură personală a lui Carol al II-lea în fața pretențiilor revizioniste și a cedărilor teritoriale din vara anului 1940 în interior.

În capitolul II, **Comunicarea putere-opoziție în statul național legionar (14 septembrie 1940 – 23 ianuarie 1941)**, ne-am axat demersul științific pe o cât mai realistă prezentare a caracterului și structurii puterii politice, dar și al opoziției în toate segmentele sale: de dreapta (democratică); de stânga sau chiar de extremă dreapta, cum a fost cea legionară, de fapt partener de guvernare în

Statul Național Legionar, dar care, la numai câteva luni, după instaurarea noului regim, din dorința de acaparare a întregii puteri și înlăturarea lui Antonescu din fruntea statului, devine unul dintre cele mai vehemente elemente ale opoziției, motiv pentru care în ianuarie 1941, în urma rebeliunii legionare, va fi spulberată de pe scena vieții politice, prin măsurile întreprinse de general.

Cea mai mare parte a capitolului am rezervat-o analizării comunicării putere – forțele opoziționiste, aspect inedit nemaiîntâlnit la alte regimuri autoritare sau totalitare și care conturează elocvent specificul regimului politic antonescian.

Am radiografiat rând pe rând comunicarea în interiorul puterii între Conducătorul Statului și Mișcarea Legionară, apoi atitudinea și comunicarea opoziției democratice și a celei radicale de stânga cu noul regim politic instituit în septembrie 1940 în România.

Despre caracterul totalitar al regimului politic instaurat în România în toamna anului 1940 s-a scris mult în istoriografia românească, mai ales în cea comunistă. Mai puțin însă au fost abordate condițiile concret istorice în care acesta a fost instaurat și raporturile dintre instituțiile puterii și forțele opoziționiste, atâtea câte au existat, la suprafață sau în culise, ceea ce se poate include într-o sintagmă mai puțin uzitată până în prezent, aceea de **comunicare putere – opoziție**.

Conceptul de **putere**, în general și cel de putere politică în special, a fost și este mult dezbătut din cele mai vechi timpuri. Gânditori renumiți, începând cu Platon, Aristotel, Sfântul Toma, d'Aquino, J.Locke, J.J.Rousseau, Gh.Montesquieu, Hegel etc., au manifestat interes în scrierile lor pentru analiza problemelor legate de putere. Numeroși reprezentanți ai științei politologice contemporane, pornind de la reflecțiile despre putere ale înaintașilor, au aprofundat această temă atât de controversată în cadrul științei politice. Ideile acestora își găsesc astăzi o confirmare în politica actuală.

Pe ansamblu, este unanim acceptat că **puterea politică** constituie un subsistem al puterii sociale, având un rol determinant în reglarea și funcționarea vieții sociale. Ea asigură organizarea conducerii societății la nivel global, coordonează și celelalte forme ale puterii, urmărind o conducere unitară, cu caracter suveran, se exercită pe baza unei Constituții și a altor legi. De aici precizarea că puterea politică cuprinde: instituții politice, relații politice, cultură politică și se concretizează ca acțiunea unui ansamblu de instituții juridice, politice, administrative, militare, sociale, culturale etc., care prin funcțiile specifice sunt implicate în acte decizionale și de execuție în scopul realizării, în planul societății, a strategiilor, a programelor forțelor aflate la putere.

De-a lungul istoriei umanității puterea a îmbrăcat forme distincte, în funcție de stadiul de evoluție în plan social-economic și cultural; de la imperii, monarhii absolute, la republici sau regimuri totalitare moderne, de tipul dictaturilor autoritare militare, fasciste sau comuniste.

În paginile următoare supunem analizei regimul politic totalitar instaurat de generalul Ion Antonescu după abdicarea regelui Carol al II-lea (6 septembrie 1940), sub forma „*statului național legionar*” și în special relațiile autorității de

stat din această perioadă cu ceea ce se poate constitui în opoziția mai mult sau mai puțin legal manifestată.

În general, prin **opoziție** înțelegem forțele politice, sociale, economice care, prin programele și strategiile, precum și prin practicile politice menite a finaliza aceste programe și strategii, se află în dezacord cu puterea.

Prin obiectivele propuse, opoziția poate fi **radicală**, având drept țel răsturnarea puterii, sau **moderată**, menită a supraveghea, a controla și corecta actele de putere. Indiferent de scopurile urmărite, opoziția politică se manifestă ca un factor de influențare, de determinare a cursului evenimentelor, din acest punct de vedere ea putând fi socotită drept asociata puterii.

Cuprinzând ansamblul forțelor care reprezintă întreg spectrul social-politic, opoziția nu poate fi omogenă. În cadrul ei se manifestă diferențieri sociale, economice, politice, filosofice, religioase etc. care, în funcție de intensitatea cu care se fac simțite, determină puterea și eficiența opoziției. Componente ale opoziției, în cele mai multe cazuri, se pot sesiza chiar în instituțiile și elementele puterii politice. Aceste succinte constatări ne conduc la concluzia că în cadrul opoziției, într-un anumit sistem politic, se manifestă două modele de relații: de convergență și ca urmare unitate de vederi mai profund sau mai puțin profund manifestate în alte domenii sau chiar inconciliabile, atât în raport cu puterea, cât și în raport cu alte forțe din opoziție.

Așadar, puterea politică și opoziția sunt două realități social-politice care se raportează la societate și una și cealaltă atât de pe poziții divergente, cât și de pe poziții convergente, rezultate din natura actelor de putere sau din natura evoluției societății într-un anumit moment istoric.

Prin prisma acestor precizări teoretice vom analiza în continuare, atât structura și programele ambelor componente: putere, opoziție, cât mai ales relațiile, comunicarea dintre ele în raport cu esența regimului politic instaurat în România la 14 septembrie 1940, acela de **stat național legionar (anexa nr.5)**.

Guvernarea antonesciană, instaurată la 6 septembrie 1940, cuprinde două perioade distincte. În prima etapă (septembrie 1940 – ianuarie 1941) (**anexa nr.6**), generalul Antonescu a condus împreună cu legionarii, pentru ca ulterior, din ianuarie 1941 și până în august 1944 să renunțe la colaborări de culoare politică.²³

Avansat Mareșal la 22 august 1941, Antonescu a condus în fapt, printr-un **cabinet militar**, situația în care el a beneficiat nu numai de largi și multiple atribuții, dar și de enorme responsabilități, fapt care s-a evidențiat în etapa finală a războiului din Est (1941-1944) și după aceea, căci în urma eșecurilor militare și a loviturii de stat de la 23 august 1944, numele Mareșalului a fost identificat cu acela al regimului pe care l-a gestionat.²⁴

În planul preocupărilor de ansamblu a noii guvernări, Ion Antonescu își propunea drept obiective fundamentale, redresarea situației politico-economice a țării, garantarea suveranității naționale, apărarea împotriva primejdiei

---

²³ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op.cit.*, p.401.

²⁴ *Ibidem*.

comuniste, dinspre nord-est, reîntregirea țării în vechile ei granițe, prin restituirea teritoriilor de care fusese deposedată.²⁵

Și-a început activitatea printr-o avalanșă de decrete legi, toate îndreptate împotriva regimului dictaturii regale, dictatură considerată drept singura răspunzătoare pentru sfârtecarea granițelor țării.²⁶

Împărțind puterea cu Garda de Fier, după ce într-o primă etapă, preluând o bună parte dintre prerogativele Șefului Statului, a suspendat Constituția din 1938, a interzis activitatea partidelor politice cu excepția mișcării legionare, a acceptat adoptarea unor măsuri legislative antirasiale, a suprimat Consiliul de Coroană, a dizolvat „Straja Țării”, a scos din rândul cadrelor armatei un număr important de generali devotați regelui, a instituit controlul averii foștilor demnitari ai statului și a dispus anchetarea proceselor politice din ultimii opt ani și a magistraților care le-au cercetat etc., generalul Ion Antonescu se orientează spre problemele de fond economice, sociale, politice, culturale și internaționale, cu care se confrunta statul român la sfârșitul anului 1940.

Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri²⁷ și ale Consiliului de Cabinet²⁸ se constituie într-o adevărată radiografie a problematicii complexe a țării din perioada analizată. De la orientările generale privind politica internă și externă a statului până la prețul pâinii și raționalizarea alimentelor de bază ca urmare a secetei, stârpirea speculei, lichidarea urmărilor devastatorului cutremur din noiembrie 1940, relațiile conducătorului cu partidele politice, mai ales cu Garda de Fier, sunt tot atâtea preocupări care s-au aflat pe agenda de lucru a acestor organisme ale puterii statului național – legionar.

Cele mai grave și complicate probleme ale guvernării au fost determinate de neînțelegerile dintre Antonescu și legionari, cei doi parteneri de alianță, apărute foarte repede și în chip inevitabil, fiecare dintre părți urmărind a-și mări baza de putere și influență în stat. „*Se ciocneau de fapt* – scria Vlad Georgescu –

---

²⁵ Constantin I. Kirilescu, *România în al doilea război mondial*, Editura Univers Enciclopedic, vol.I, București, 1995, p.166.

²⁶ A.Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940 – ianuarie 1941*, Editura „Dacia” Cluj Napoca, 1976, p.48 și urm.

²⁷ Inițiativa stenografierii ședințelor Consiliului de Miniștri îi aparținea exclusiv generalului Ion Antonescu, cu scopul de a reține pentru istorie resorturile intime ale măsurilor pe care le-a luat în timpul guvernării sale. În viziunea sa, pe lângă stenogramele, memoriile și scrisorile pe care i le-au adresat liderii unor partide politice, proclamațiile către țară, rezoluțiile numeroase și ample puse de el pe actele publice sau private, sunt documente istorice pe baza cărora îi va fi judecată activitatea în fruntea statului român (vezi: Adrian Pantea, Eftimie Ardeleanu, *Românii în Crimeea. 1941-1942*, București, Editura Militară, 1995, p.24; vezi și: *Mareșalul Ion Antonescu. Secretele guvernării; Rezoluții ale Conducătorului Statului (septembrie 1940 – august 1944)*, ediție îngrijită de Vasile Arimia și Ion Ardeleanu, Editura „Românul”, București, 1992, p.6-7 sau *Mareșalul Ion Antonescu. Istoria mă va judeca. Scrieri inedite*, ediție îngrijită de gen.mr.Mircea Agapie și maior Constantin Hlihor, Editura A.I.S.M., București, 1995.

²⁸ Creat prin Decretul-Lege nr.3153 din 14 septembrie 1940 pentru „*conducerea și rezolvarea afacerilor curente ale statului*”, Consiliul de Cabinet era alcătuit din: Conducătorul Statului și Președintele Consiliului de Miniștri, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, miniștri secretari de stat ai departamentelor Apărării Naționale, Afacerilor Interne, Afacerilor Străine, Justiției, Economiei Naționale și Finanțelor (cf. „*Monitorul Oficial*””, partea I, nr.224 din 25 septembrie 1940, p.5558) și se întrunea săptămânal, pe când Consiliul de Miniștri se întrunea odată la două săptămâni, dacă era nevoie.

*două ideologii și două politici diferite, sugestiv puse în lumină de schimbul de scrisori dintre conducător și vice prim ministru său la numai o lună după instaurarea statului național-legionar. Patriot, om al ordinii, cu rădăcini în lumea veche, anglofil din convingere și filogerman numai din necesitate /.../ generalul nu putea fi decât iritat de neprofesionalismul și radicalismul care domneau în Mișcarea Legionară, nepregătită pentru a fi un partid de guvernământ”.*²⁹

Am insistat în acest capitol pe tensionarea raporturilor dintre Conducătorului Statului și legionari, care s-au finalizat prin rebeliunea din ianuarie 1941.

În planul politicii externe, atât Conducătorul, cât și „cămășile verzi” se orientau ferm pentru alianța cu puterile Axei, însă și în acest domeniu existau deosebiri de nuanță. În timp ce legionarii se pronunțau pentru o alianță totală și necondiționată cu Germania și Italia, mai lucid, Generalul manifestă unele rezerve, determinate de evoluția raportului de forțe pe plan european, care se afla în continuă schimbare, sigur cu ascendența Germaniei și necesitatea garantării, în măsura în care mai era posibil, a intereselor fundamentale ale țării.

Desăvârșirea reorientării politicii externe românești către Germania, începută încă de Carol al II-lea în toamna anului 1938, s-a făcut de către regimul legionar, prin semnarea la 23 noiembrie 1940 de către Ion Antonescu, a aderării României la Pactul Tripartit³⁰ și astfel alinierea la Axa Berlin-Roma-Tokio.³¹ Că această orientare nu a reprezentat voința unanimă a românilor, o spune explicit însuși Mareșalul Ion Antonescu în februarie 1942, când într-o convorbire cu Joachim von Ribbentrop, ministrul de externe al Germaniei naziste afirma: „Singur și numai cu sprijinul domnului Mihai Antonescu am declarat, fără a întreba poporul, că politica ce trebuie să aduc este alături de Axă”.³²

Cât privește comunicarea în interiorul puterii între generalul Ion Antonescu și Mișcarea Legionară, pare paradoxal, dar cea mai puternică opoziție la adresa Conducătorului Statului și a regimului instaurat la 14 septembrie s-a înregistrat din partea aliatului la guvernare – Garda de Fier, devenită cel mai interesant și dinamic segment al opoziției, mai cu seamă în perioada noiembrie 1940 - ianuarie 1941, pentru simplul motiv că Garda de Fier a fost în același timp și factor de exercitare a puterii și factor de opoziție; a fost și pe poziții convergente cu Antonescu, cu puterea de stat și pe poziții divergente, chiar opozante față de putere și față de generalul Ion Antonescu, ca șef suprem al puterii.

Aflați pe aceeași baricadă, după un prim început de bun augur, comunicarea dintre cei doi factori de putere s-a degradat constant după numai

---

²⁹ Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, Ediția a III-a, Editura Humanitas, București, 1992, p.228.

³⁰ Vasile Arimia și colab., *Antonescu – Hitler. Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, I, București, Editura Coresi, 1991, p.34-35.

³¹ A. Simion, *Regimul politic ...*, p.140 și urm.

³² Gh.Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, I, Editura Societății Culturale, Ploiești – Mileniul III, 2005, p.235.

câteva luni, aceasta devenind aproape imposibilă, de la relațiile directe de înțelegere și conlucrare, ajungându-se la o adevărată opoziție de dreapta legionară la adresa puterii.

Documentele cercetate³³ conțin informații bogate privind comunicarea directă dintre Conducătorului Statului, atât cu celelalte forțe (partide) politice, cât mai ales cu Mișcarea Legionară. „*Colaborarea pe care generalul Antonescu a avut-o la început cu legionarii s-a deteriorat curând, ca urmare a abuzurilor pe care acestea le făceau (mai ales Poliția legionară), raporturile devenind de-a dreptul încordate după crimele din noaptea de 26-27 noiembrie 1940, de la închisoarea Jilava și după uciderea lui V.Madgearu la 27 noiembrie și a lui N.Iorga, în noaptea de 27-28 noiembrie*”.³⁴

Un aspect aparte, care a venit momentul să-l precizăm și care avea să îngreuneze de la sine o bună comunicare între Ion Antonescu și Mișcarea Legionară, ca elemente ale unei guvernări bicefale, îl constituie suspectarea de către general, adversar convins al comunismului,³⁵ a Mișcării Legionare de colaboraționism cu comunismul și de aici alunecarea ei pe pante antinaționale, antistatale.

Pe lângă unele referiri indirecte cu prilejul unor ședințe ale Consiliului de Miniștri,³⁶ Ion Antonescu se va pronunța implicit în acest sens cu prilejul vizitei lui Hitler din 14 ianuarie. „*Prima greșală a Legiunii – se confesa el Führerului – admiterea în rândurile sale a unor elemente inferioare, a avut ca rezultat infiltrarea comuniștilor în organizațiile legionare. Aceasta constituie noua metodă bolșevică de penetrație în alte țări. Nu se mai înființează partide comuniste, iar comuniștii intră în număr mare în rândurile organizațiilor politice existente în țară*”.³⁷

În conformitate cu sfaturile directe ale lui Hitler, Antonescu și-a întărit convingerea că venise momentul să concentreze pe deplin puterea în propriile-i mâini. Întors în țară, sfidând intensificarea acțiunilor dușmănoase ale legionarilor, el ordonă demiterea ministrului de externe, legionarul Mihail Sturdza, preluând în directă sa supraveghere acest departament, a ministrului de interne, generalul Petrovicescu, a lui Al.Chika și a prefectului poliției București, Mironovici, drept care Legiunea a organizat demonstrații de protest, cerând

---

³³ Cf. în special: *Stenogramele ...*, vol. I și II; *Pe marginea prăpastiei ...*, vol.I și II; *Evenimentele din ianuarie 1941 în Arhivele germane și române*, vol.I, Editura Majadahonda, București; Gh.Buzatu, *Hitler, Stalin și Antonescu*, I, Editura Societății Culturale Ploiești, Mileniul II, 2005; Gh.Buzatu, coordonator, *Trecutul la judecata istoriei*, Editura Mica Valahie, București, 2007; Gh.Buzatu, Stela Cheptea, Marusia Cîrstea, editori, *Pace și Război (1940-1944). Jurnalul Mareșalului Antonescu (comentarii, anexe, cronologie)*, I, Casa Editorială Demiurg, Iași 2006, precum și fondul P.C.M. din Arhivele Naționale Istorice Centrale ș.a.

³⁴ *Stenogramele ...*, vol.I (septembrie – decembrie 1940), p.IX.

³⁵ Vezi: c-dor Jipa Rotaru, coordonator, *Mareșalul Ion Antonescu. Am făcut războiul sfânt împotriva bolșevismului*, Editura Cogito, Oradea, 1944.

³⁶ Vezi în special Ședința din 29 octombrie 1940 în *Stenograme ...*, vol.I, p.362 și urm.

³⁷ Mihai Fătu, *op.cit.*, p.97-98.

demiterea lui Rioșanu și a șefului Serviciului de Informații E.Cristescu, oamenii de bază ai generalului.³⁸

În plus, ca o ultimă expresie a comunicării epistolare dintre cei doi lideri, odată întors din Germania, Ion Antonescu îi expediază lui Horia Sima o scrisoare (15 ianuarie 1941), redactată în termeni duri, aducând grave învinuiri legionarilor pentru crimele, jafurile și tulburările săvârșite după venirea la putere, încheind cu un drastic avertisment. „*Vreți să mergeți astfel înainte, mergeți singuri, dar nu cu generalul Antonescu*”³⁹ și trece la epurarea imediată a întregului aparat polițienesc și administrativ. Practic, cu această scrisoare, rămasă fără răspuns scris, dar având drept consecință imediată declanșarea rebeliunii legionare⁴⁰ și odată cu aceasta, colaborarea (comunicarea) dintre Conducătorul Statului și extrema dreaptă a eșichierului politic românesc – Mișcarea Legionară s-a sfârșit, Garda de Fier trecând fără echivoc în opoziție deschisă. Se contura astfel la lumina zilei cel de-al treilea segment al opoziției române.

Concluzia care se desprinde pe baza analizei întreprinse, este aceea că încă din primele zile ale colaborării, dar mai ales din noiembrie 1940 și până în ianuarie 1941, Conducătorul Statului și șeful regimului legionar aveau să se confrunte cu o opoziție mult mai puternică și mai tenace decât cea democratică, venită chiar din partea aliatului oficial la guvernare – Mișcarea Legionară.

Analizând în continuare atitudinea și comunicarea opoziției democratice cu regimul național-legionar, încă din perioada anterioară instaurării regimului antonescian, în viața politică internă, pe fondul accentuării atitudinii dictatoriale a regelui Carol al II-lea, se conturau tot mai evident o serie de curente, care în vara anului 1940 își vor afirma opoziția atât față de regimul carlist, cât și față de noul regim ce se va instaura pe fondul crizei, și apoi ale primelor sale luni de guvernare.

În prim planul atenției s-a situat **opoziția democratică**,⁴¹ alcătuită din totalitatea partidelor și curentelor politice național-democratice tradiționale, raliat în jurul partidelor: Național Țărănesc, sub președinția lui Iuliu Maniu și Național Liberal, condus de C.I.C.(Dinu) Brătianu.

Acestora, cu câteva excepții insignifiante, diferențe și deosebiri doctrinare acolo unde se poate vorbi despre așa ceva, li se vor ralia cu timpul, mai mult sau mai puțin consecvent, foste dizidențe (de ambele culori) de genul dr.Nicolae Lupu – fostul Partid Țărănesc, Grigore Iulian – fostul Partid Radical Țărănesc, Gheorghe Brătianu – Partidul Liberal Georgist, Gheorghe Tătărăscu – dizidența liberală și alții.⁴²

---

³⁸ *Evenimentele din ianuarie 1941 în Arhivele germane și române*, vol.I, Ediție îngrijită de Radu Dan-Vlad, Editura Majadahonda, București, 1998, p.88-89.

³⁹ A.Simion, *op.cit.*, p.244-245.

⁴⁰ Vezi pe larg cronologia rebeliunii legionare în *Istoricul evenimentelor din ziua (sic!) de 20-25 ianuarie 1941*, întocmit de Biroul de Operații al Statului Major al Comandamentului Militar al Capitalei.

⁴¹ Mihai Fătu, *op.cit.*, p.31.

⁴² Vezi *Istoria României între anii 1918-1981*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981, p.74-76.

Față de evenimentele din septembrie 1940, încheiate cu aducerea la putere a generalului Ion Antonescu și a legionarilor, aceste forțe au adoptat o poziție moderată. „*Generalul ar fi dorit de la început să colaboreze cu partidele politice – scrie Vlad Georgescu – dar atât țărăniștii, cât și liberalii, fideli principiilor democratice, au refuzat să se asocieze unui regim de dictatură, convinși de victoria finală a Angliei*”.⁴³

În paralel cu exprimarea dezacordului față de natura dictatorială a puterii în relațiile cu Ion Antonescu ca persoană și ca șef al statului, cât și în relațiile cu guvernul și instituțiile statului, forțele opoziției vor adopta și vor respecta principiul conform căruia opoziția trebuie să se constituie într-o forță de obstrucție absolută a puterii, pentru ca această atitudine să nu impieteze asupra funcționării statului. În acest sens Iuliu Maniu, care s-a constituit și a fost acceptat tacit aproape pe întreaga perioadă 1940-1944, ca adevărat lider al opoziției, cu toate că la solicitarea lui Ion Antonescu a refuzat ca P.N.Ț. împreună cu P.N.L. să participe la formarea guvernului de uniune națională, a acceptat formula „guvernului de militari”, declarându-i generalului că nu-i vor face greutăți în guvernare, cerându-i în schimb libertate de acțiune pentru cele două formațiuni politice.⁴⁴

În această manieră a început comunicarea dintre cea mai semnificativă grupare a opoziției, cea democrată și generalul Antonescu, comunicare care se va contura încă de la început, în acea formulă inedită a scrisorilor, întâmpinărilor și memoriilor transmise de liderii opoziției democratice generalului Ion Antonescu și răspunsurilor acestuia, formulă ce s-a menținut pe întreaga perioadă a guvernării antonesciene. Aceste luări de poziții erau în general determinate de evenimentele cele mai semnificative din viața politică internă și externă, conținutul epistolelor fiind mai blând sau mai dur, în funcție de amploarea și urmările pentru țară, dar și pentru partidele din opoziție a momentelor și evenimentelor respective.

Vom analiza în continuare capitoulul toate scrisorile și memoriile opoziției și răspunsurile Conducătorului Statului, Ion Antonescu.

Privită prin prisma efectelor ei, opoziția democrată nu a produs mari dificultăți guvernului național-legionar, fiind mai mult o „*frondă de cabinet*”⁴⁵, limitată la memorii și scrisori adresate generalului și din când în când la răspândirea unor manifeste în rândul aderenților. Deși criticau unele aspecte ale guvernării legionaro-antonesciene și doreau excluderea Mișcării Legionare de la conducerea statului, liderii P.N.Ț. și P.N.L. îl sprijineau pe general, pe care îl considerau cea mai potrivită persoană pentru conducerea țării în situația specială din perioada respectivă.

Că așa au stat lucrurile se adeverește și prin faptul că în câteva rânduri, mai ales în februarie 1941, iritat de protestele și sfaturile lui Maniu și Brătianu, generalul s-a arătat dispus să se retragă, oferindu-le conducerea statului. Cei doi

---

⁴³ Vlad Georgescu, *România între dictate, dictatură și război*, în Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu. Documente, studii, relatări și comentarii*, Editura Moldova, Iași, 1991, p.18.

⁴⁴ S. Simion, *Regimul politic ...*, p.184.

⁴⁵ A. Simion, *Regimul ...*, p.194.

s-au arătat nehotărâți și neputincioși în a-și asuma responsabilitatea conducerii țării, demonstrându-și astfel lipsa de fermitate față de regimul și persoana lui Ion Antonescu.

Despre acțiunile opoziției democratice și comunicarea acesteia cu puterea, vom mai avea ocazia să ne pronunțăm în capitolele următoare, când înregistrăm și primele răspunsuri mult mai vehemente ale generalului Antonescu la scrisorile și memoriile liderilor opoziției. Cât privește efectele ei, opoziția liderilor P.N.Ț. și P.N.L. nu a produs mari dificultăți regimului aflat la putere. Așa cum am demonstrat, comunicarea cu generalul Antonescu și guvernul național-legionar s-a limitat la memorii și scrisori adresate generalului și uneori, destul de rar, la răspândirea unor manifeste în rândurile aderenților. Din toate documentele de acest gen analizate se desprinde concluzia că opoziției democratice i-a lipsit hotărârea și forța de a trece la răsturnarea regimului de dictatură. Deși au criticat unele aspecte ale guvernării și doreau excluderea Mișcării Legionare de la conducerea statului, liderii celor două partide istorice îl sprijineau pe general, pe care-l considerau cea mai potrivită persoană pentru conducerea țării în perioada respectivă. La fel se mai desprinde concluzia că opoziția democratică nu a avut un program anume acceptat de toate forțele ce o alcătuiau, cu toate că ea s-a regăsit pe aceleași poziții, cel puțin în câteva mari probleme precum: problemele teritoriale și ale reîntregirii naționale; situația internațională și relațiile externe ale țării; situația economică și socială; structura și mecanismul puterii de stat etc.

Oricum, manifestările opoziționiste aparținând mai ales liderilor forțelor democratice veneau să întregescă evantaiul forțelor politice și sociale care se opuneau deschis sau nu erau de acord cu regimul legionaro-antonescian și cu politica promovată de acesta pe plan internațional.

Dacă în ceea ce privește poziția opoziției democratice față de regimul instaurat la 6 septembrie s-a evidențiat caracterul ei moderat, conciliant, în multe privințe chiar de aprobarea unora dintre acțiunile puterii în perioada analizată, însă nu același lucru se poate afirma în legătură cu ceea ce putem considera după documentarea făcută, opoziția de stânga.

Cât privește structura acesteia, în majoritatea lor, cercetătorii perioadei⁴⁶, socot că aceasta se compunea dintr-un mozaic de forțe sociale și politice care se regăseau pe poziții apropiate în marile probleme ce vizau evoluția țării în noul context geopolitic și strategic de după 6 septembrie 1940.

Prin poziția adoptată față de regimul politic instaurat în toamna anului 1940, se apropiau, nerealizând încă o platformă comună, Partidul Comunist, Partidul Social-Democrat, Frontul Plugarilor, unele dintre dizidentele P.N.Ț., cum a fost cea condusă de Mihai Ralea, sindicatele ș.a. Toate aceste forțe activau după scoaterea lor în afara legii încă din timpul dictaturii regale, în clandestinitate. Din acest punct de vedere Partidul Comunist avea o mai îndelungată experiență, el fiind interzis prin lege încă din 1924. Experiența dobândită în ilegalitate i-a permis să încerce a se situa de acum la conducerea întregii opoziții de stânga.

---

⁴⁶ Vezi: Mihai Fătu, *op.cit.*, p.36.

Cu toate acțiunile semnalate, unele dintre ele, destul de importante, trebuie menționat că la sfârșitul anului 1940 și începutul anului 1941, în Partidul Comunist se mai simțeau urmările negative rezultate din directivele Cominternului, mai ales în legătură cu atitudinea față de ocupația germană; se manifestau apoi atitudini sectare, înguste, nerealiste cu privire la raportul Partidului Comunist cu forțele naționale, antihitleriste, îndeosebi cu Partidul Social-Democrat și partidele burghezo-democratice conduse de Maniu și Brătianu.

Toate aceste neajunsuri și încă multe altele, au constituit tot atâtea cauze ale excluderii oricărui punct de contact între forțele Partidului Comunist, ca și segment al opoziției și celelalte forțe. De aici au apărut și s-au menținut atitudinile anticomuniste comune ale partidelor democratice opoziționiste și puterea de stat, inclusiv Mișcarea Legionară.

La fel sectarismul în conducere, lipsa de realism în aprecierea forțelor și mai ales linia greșită a subminării economiei țării prin ample acțiuni de sabotaj, au împiedicat intențiile de coalizare în jurul Partidului Comunist, a altor forțe de stânga, care ar fi putut avea prin natura lor socială și politică, nu numai o predispoziție, dar și interese majore pentru cooperarea cu comuniștii în aria de exprimare a opoziției. Avem în vedere, în primul rând, Partidul Social Democrat, el însuși măcinat de contradicții interne, dar și alte curente politice de aceeași esență care, multă vreme nu și-au găsit locul, s-au situat într-un anumit palier opoziționist de stânga, întrucât relațiile și comunicarea cu comuniștii au fost dominate de asperități, motivate sau mai puțin motivate, în pofida numeroaselor momente de cooperare în lupta antifascistă și de apărare a intereselor economice și sociale ale celor ce muncesc.

Avem în vedere, în această logică alte forțe politice, cum a fost Frontul Plugarilor condus de dr. Petru Groza, organizație absolut de stânga, dar nu comunistă, care își va exprima predispoziția de colaborare cu comuniștii, ca forță de opoziție, mult mai târziu, abia prin 1943.

Într-un asemenea context general, opoziția de stânga a rămas multă vreme izolată în spectrul amplu al forțelor de opoziție potențiale ale României. Elementele convergente ale unor forțe naționale vor apare de asemenea la nivelul anului 1943, când evenimentele politice interne și internaționale vor impune iar o nouă cristalizare petrecută în rândurile opoziției de stânga, în primul rând ale Partidului Comunist, va facilita o mai intensă cristalizare petrecută în rândurile opoziției de stânga, în primul rând al Partidului Comunist, va facilita o mai intensă comunicare între cele două mai importante structuri ale opoziției.

În cel de al III-lea capitol: **Dialogul putere-opoziție în perioada premergătoare intrării României în cel de-al doilea război mondial (ianuarie – iunie 1941)**, pe baza documentelor avute la dispoziție, am continuat prezentarea luărilor de poziție ale opoziției române față de măsurile întreprinse de putere după schimbarea radicală din interiorul acesteia în ianuarie 1941, după înfrângerea rebeliunii legionare, în special în ceea ce privește redresarea politică și economică a statului, dar mai ales vizavi de intensificarea eforturilor pentru

inevitabila intrare în război alături de Germania împotriva Uniunii Sovietice. Sub acest ultim aspect, este de menționat că, având în vedere obiectivele angajării armatei române în conflict, cel al reîntregirii naționale, între putere și opoziție s-a manifestat aproape un consens, excluzând opoziția de stânga, reprezentată prin comuniști, aspect nemaîntâlnit în perioadele anterioare.

Cu toate că prin Decretul nr.15 februarie 1941 care abroga statul național legionar se preciza că „*orice acțiune politică de orice natură este interzisă*”⁴⁷, Antonescu a lăsat liderilor partidelor democratice (PNT și PNL) de la centru și chiar din județe, o anumită libertate de acțiune pe plan intern, după cum le-a înlesnit și stabilirea de legături cu Marea Britanie și S.U.A. Mai mult, el a întreținut o permanentă corespondență cu aceștia, avea întâlniri cu ei, atât la Președinția Consiliului de Miniștri, cât și particulare, invitându-i la dejun. Sunt de acum de notorietate informațiile privind protejarea liderilor celor două patide de către Ion Antonescu la încercările, de multe ori brutale, ale Gestapo-ului de a acționa în vreun fel împotriva acestora.

Se naștea astfel în condițiile iernii anului 1941, cea mai fertilă și directă comunicare între putere și opoziție din întreaga perioadă a guvernării antonesciene.

Este de menționat că inițiativa dialogului aparține generalului Ion Antonescu. Imediat după înfrângerea rebeliunii, convins că pe alte forțe politice (avem în vedere, pe lângă extrema dreaptă și stânga-comunistă sau social-democrată sau unele formațiuni politice de dreapta de mai mică importanță, foste colaboratoare ale regimului carlist) nu se poate baza, generalul, ca și în septembrie 1940 de altfel a luat legătura cu liderii P.N.Ț. și cu cei ai P.N.L., încercând să obțină colaborarea unor fruntași ai acestora, în vederea constituirii unui guvern de uniune națională.⁴⁸

Chiar din ziua de 24 ianuarie convorbirile cu diferite personalități ale vieții politice din opoziție sunt angajate la Cabinetul primului ministru cu conducătorii celor două partide democratice, dar și cu Gh.Brătianu și Ion Gigurtu (fost prim ministru), în scopul constituirii noului guvern.⁴⁹

Referindu-se la aceasta, la procesul său din aprilie 1946, Mareșalul spunea: „*După terminarea rebeliunii, atuncea (sic!) am vrut să fac un Guvern de Uniune Națională. Am făcut apel din nou (o mai făcuse și în septembrie 1940 – n.n.) a șefilor de partid și nu numai că mi-au refuzat formarea guvernului, dar de Uniune Națională. Am spus atuncea: <<Acum am scăpat de legionari, ați fost în contra legionarilor. Legionarii au dispărut din viața politică. Prin urmare, acum nu mai este nici un motiv ca să refuzați formarea unui guvern de Uniune Națională.>> Am fost refuzat și ceva mai mult, au fost retrași din*

---

⁴⁷ Gl.mr. Mircea Agapie, cpt.RI dr.Jipa Rotaru, *op.cit.*, p.44-45.

⁴⁸ Vezi: Depoziția lui Iuliu Maniu din 11 mai 1946 la procesul intentat membrilor guvernului antonescian, în Marcel Ciucă, *Procesul ...*, vol.2, p.5-111.

⁴⁹ Vezi: *Fragmente din „Jurnalul” lui Ion Antonescu*, publicat de Gh.Buzatu în *Hitler, Stalin, Antonescu*, Editura Societății Culturale Ploiești, Mileniul III, 2005 p.174.

guvern toți exponenții partidelor politice, afară de unul singur, domnul Petrescu mi se pare că intrase după aceea. /.../.⁵⁰

După cum rezultă din documentele analizate, atât Iuliu Maniu, cât și Constantin Dinu Brătianu, i-au refuzat colaborarea, sfătuindu-l pe Ion Antonescu, ca în condițiile date să formeze un guvern de militari. Spunea generalul în continuarea depoziției la proces: „*Le-am pus: nu pot un guvern de militari, pentru că aceasta însemnează să recurgem la ultima resursă politică, să trecem la ultima carte politică pe care o joacă un stat*”.⁵¹

În perioada următoare formării noului guvern, opoziția democratică și-a reluat comunicarea cu puterea, prin vechiul sistem al scrisorilor sau memoriilor adresate Conducătorului Statului sau mâinii sale drepte, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu. Aproape că nu a fost eveniment sau moment mai important din viața politică a țării care să nu facă obiectul unei adresări speciale către șeful statului, prin care liderii partidelor istorice să-și exprime poziția în cele mai multe cazuri și avem aici în vedere mai ales problemele de politică internă, adeziunea și sprijinul asigurat puterii politice. Așa încât, documentele și lucrările bibliografice studiate vin să confirme că în situația politică și geostrategică a României din prima parte a anului 1941 a existat o permanentă comunicare între factorii de putere și opoziție în majoritatea situațiilor, cel puțin până la angajarea alături de Germania în războiul împotriva Uniunii Sovietice și trecerea Nistrului, opoziția fiind favorabilă hotărârilor și măsurilor adoptate la nivelul puterii și susținându-le fără nici un fel de ezitare, existând la conducerea ambelor partide democratice, speranța că Ion Antonescu va permite formațiunilor lor politice să-și reia în mod formal activitatea.

Sistemul comunicării prin scrisori și memorii, care va face carieră în epocă, este deschis cu un prim memoriu adresat de președintele P.N.L., C.I.C.(Dinu) Brătianu, Conducătorului Statului încă de la 2 februarie 1941.⁵²

Cât privește celelalte structuri ale opoziției, în speță cea de extremă dreapta, legionară și cea de extremă stânga, comunistă, Conducătorul Statului nu a acceptat după rebeliunea legionară nici un fel de dialog. Ba mai mult, prin măsurile întreprinse a urmărit lichidarea în întregime a Mișcării Legionare și îngrădirea activității comuniștilor.

Capitolul al IV-lea: **Comunicarea putere-opoziție pe timpul participării României la Campania din Est (iunie 1941 – august 1944)** este cel mai vast segment al tezei, dat fiind complexitatea problematicii cu care s-au confruntat atât puterea, cât și opoziția, în anii grei ai războiului.

Evenimentele de pe frontul european al celui de-al doilea război mondial din vara anului 1941, apropiau tot mai mult operațiile militare de granițele României, intrarea țării în război devenind un subiect major al comunicării putere – opoziție. Se contura tot mai insistent, iminența angajării armatei române în conflict, problema în discuție rămânând doar când și de partea cui va fi

---

⁵⁰ Marcel Dumitru Ciucă, vol.I, *op.cit.*, p.195-196.

⁵¹ *Ibidem.*

⁵² A.N.I.C., fond P.C.M., dosar nr.61/1970, f.41-42.

angajată țara. Pe acest subiect opiniile erau împărțite. Cea mare parte a societății românești era conștientă că obiectivul reîntregirii naționale nu poate fi atins, decât prin forța armelor, convingere manifestată și la nivelul puterii politice, dar și la principalele forțe ale opoziției.

Dintru început am simțit nevoia prezentării unei sinteze privind participarea armatei române la Campania din Est, a celui de-al doilea război mondial, pe care am realizat-o pe baza bogatei bibliografii avută la dispoziție.

Cele mai largi spații le-am rezervat apoi noilor și diversificatelor aspecte ale raporturilor și comunicării putere – opoziție în diferite etape ale războiului, în raport cu mersul evenimentelor pe front, concretizată prin acel dialog inedit al scrisorilor sau memoriilor opoziției și răspunsurile Mareșalului.

Spații largi am rezervat în acest capitol problematicii comunicării și coagulării forțelor, închegării frontului comun în scopul răsturnării regimului antonescian. Am insistat de data aceasta pe mutarea centrului de greutate al comunicării din direcția opoziție – putere, care urmăreau de acum, în mod categoric, înlăturarea lui Antonescu, retragerea din alianța cu Germania și alăturarea coaliției Națiunilor Unite, în ideea preconizată a salvării naționale, orientare cu precădere evidențiată și adusă în centrul atenției, după marea înfrângere de la Stalingrad și trecerea în faza defensivă a războiului din Est de către puterile Axei.

După înfrângerea suferită la Stalingrad, forțele politice românești, atât puterea, cât și cele din opoziție, au înțeles că Germania va pierde războiul și că, în consecință, trebuie intensificate demersurile pentru debarasarea de Germania și salvarea națională.

Potrivit mărturiei lui Gheorghe Barbul, încă înainte de declanșarea ofensivei sovietice (19 noiembrie 1942), Mareșalul „*militar de mare valoare*” ar fi declarat după întâlnirea cu Hitler din octombrie același an, că „*Germania a pierdut războiul. Acum trebuie să ne concentrăm eforturile ca să nu-l pierdem pe al nostru*”.⁵³

Printre consecințele Stalingradului, la un loc central se situa agravarea relațiilor dintre Germania și România. Manifestate în toate planurile, în special în cel militar și economic, tensiunile au atins în anul 1943 cote de alarmă.⁵⁴

Ne-am fi așteptat ca în aceste condiții, Mareșalul să iasă la rampă cu o nouă orientare față de aliatul german în care, pe fondul situației catastrofale a țării, așa cum o prezintă Mihai Antonescu, să se observe o eventuală reorientare spre puterile aliate. Din păcate, cel puțin la acest moment, Antonescu își reafirmă hotărârea de a merge în continuare până la finele războiului alături de Axă: „*Ori învingem cu Germania, ori pierim odată cu ea*” era deviza de atunci a Conducătorului Statului.

Pozitiv a fost însă faptul că înțelegând gravitatea continuării războiului în Răsărit, Antonescu s-a hotărât să acționeze concomitent pe calea tratativelor

---

⁵³ Gheorghe Barbul, *Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei*, Iași, 1985; vezi și Nicolae Baci, *Agonia României. 1944-1948*, Editura Dacia Cluj Napoca, 1990, p.24.

⁵⁴ Vezi: *Scrisoarea Mareșalului Antonescu către Feldmareșalul Manstein* din 9 decembrie 1943.

diplomatice, încercând să preîntâmpine prăbușirea României odată cu zdrobirea mașinii de război naziste.

Toate materialele cercetate de noi scot în evidență adevărul incontestabil că dezangajarea României din Axă a fost rezultatul unei strânse cooperări și comunicări dintre puterea de stat și opoziție, cea democratică în mod special. Vom cita doar una dintre cele mai autentice surse în care se precizează fără echivoc: „*Din 1943 guvernul, lucrând mână în mână cu opoziția română – Iuliu Maniu, președintele P.N.Ț. și Dinu Brătianu, președintele P.N.L. – au început, tatonări, discuții, negocieri pentru /.../ a ieși dintr-un război considerat pierdut*”.⁵⁵

În acest context, comunicarea putere – opoziție în perioada următoare s-a intensificat, aceasta și ca urmare a consensului realizat printr-un climat politic intern favorabil îndeplinirii unui astfel de obiectiv național.

În noua conjunctură, atât Ion și Mihai Antonescu (puterea), cât și Iuliu Maniu, George și Dinu Brătianu și cei mai apropiați colaboratori ai lor (opoziția) au reușit să depășească deosebirile de vederi cu privire la politica internă și să înțeleagă că în joc era pusă însăși existența României.⁵⁶

În ceea ce privește opoziția democratică, aceasta s-a aflat cel mai mult în atenția guvernului, liderii ei fiind destul de des consultați și contactați. Așa a fost cazul, după cum relatează Iuliu Maniu unor intimi, la 26 martie 1943, celor două consfătuiri care le-a avut cu Mihai Antonescu, ocazie cu care acesta i-a cerut să „*pregătească materialul documentar pentru susținerea revindicărilor teritoriale*”. Concluzia lui Maniu în urma discuțiilor avute cu vicepreședintele Consiliului de Miniștri a fost aceea că însuși guvernul nu mai credea în victoria Axei și că ne aflăm în pragul mobilizării totale, deoarece Berlinul nu renunță la petrolul și celelalte rezerve românești.

În plus, el a înțeles că guvernul României prin Mihai Antonescu, cu consimțământul tacit al Mareșalului, a trecut încă din anul 1943 la scrutarea perspectivelor ieșirii țării din războiul dus de Axă și pregătirea prezenței ei la Conferința de la Paris.

În această situație, lăsând la o parte propaganda orală și scrisă antigermană și proaliată, susținută în continuare de liderul opoziției, se poate constata o atitudine a opoziției apropiată puterii privind coordonarea acțiunilor pentru ca fiecare parte să poată acționa pe căile proprii pentru salvarea națională.

Ponderat, într-o oarecare măsură de celelalte personalități răspunzătoare ale conducerii național-țărănești – Ion Mihalache, dr. Lupu și Mihai Popovici, în acțiunile sale antigermane și proaliante, Maniu acceptă în principiu că „*regimul Antonescu corespunde unei necesități naționale pe tot timpul cât forța germană se va exercita în această parte a Europei și că e de preferat oricărui alt guvern ce ar putea fi instituit de germani*”,⁵⁷ se sublinia într-un raport al S.S.I. din mai 1943.

---

⁵⁵ Nicolae Baci, *op.cit.*, p.24.

⁵⁶ Mihai Fătu, *op.cit.*, p.271.

⁵⁷ Vezi: Concluzii ale raportului S.S.I. asupra activității P.N.Ț. și a președintelui său Iuliu Maniu, în perioada 1 septembrie 1940 – mai 1943, în *Istoria Partidului Național Țărănesc*.

În această idee, la începutul anului 1943, la nivelul conducerii P.N.Ț., principala forță a opoziției se hotărăște a se intensifica comunicarea cu puterea (Ion Antonescu) pentru a determina sistarea trimiterii la solicitarea lui Hitler de noi trupe pe front și aducerea celor deja existente în teatrul de operații pe o linie neutră pentru refacere.

„România – spunea Ion Mihalache – nu trebuie să mai dea nici un soldat în acest război și trebuie să procedeze la reorganizarea și reînarmarea armatei”⁵⁸, concluzie împărtășită și de Iuliu Maniu.

În plus, după cum rezultă dintr-o notă a S.S.I. din 11 martie 1943, Mihalache atrăgea atenția lui Iuliu Maniu că „în situația gravă a țării nu trebuie să se facă sub nici o formă greutăți guvernării și Conducătorului Statului, în special, deoarece acestea se vor întoarce împotriva țării. Viitoarea înfățișare a câmpului de bătălie european va fixa situația și drumul țării noastre, iar nu criticile sterile la adresa domnului Mareșal”.⁵⁹

Într-o asemenea orientare, liderii opoziției democratice reiau în primăvara anului 1943 mai vechea practică a comunicării cu puterea, prin intermediul scrisorilor și a memoriilor adresate Conducătorului Statului. Așa se face că la 20 aprilie 1943, Iuliu Maniu și C.I.C.Brătianu, luând cunoștință din Comunicatul dat publicității după întrevvedereea Hitler – Antonescu din 12-13 aprilie, despre angajamentul Mareșalului de a continua războiul alături de Germania, au înaintat Conducătorului Statului un memoriu⁶⁰ prin care protestau vehement împotriva acestei hotărâri.

Evenimentele din vara anului 1943, categoric defavorabile Axei precum: debarcarea anglo-americană în Italia, urmată de răsturnarea lui Mussolini (25 iulie 1943), dar mai ales eșecul celei de a treia ofensive de vară a Wehrmachtului pe frontul de Est (Bătălia de la Kursk – 5 iulie – 23 august 1943 având drept consecință pierderea definitivă a inițiativei strategice de către armata germană) au determinat, atât din partea puterii, cât și a opoziției, întreprinderea de noi demersuri în scopul intensificării contactelor cu aliații occidentali. Ion Antonescu încurajează reluarea inițiativelor diplomatice ale lui Mihai Antonescu pe lângă capitalele statelor neutre, iar opoziția începe să se angajeze nemijlocit în stabilirea unor canale proprii de contactare a puterilor occidentale și angajare a unor tratative în scopul scoaterii țării din război. Putem aprecia astfel că între putere și opoziție se realizează o înțelegere mai mult sau mai puțin fătășă, care să netezească guvernului calea de a proceda la o acțiune curajoasă de scoatere a țării din impas. Pentru atingerea țelurilor scontate, liderii opoziției democratice continuă comunicarea cu puterea, devenită de acum tradițională, prin noi scrisori și memorii, concomitent cu întreprinderea unor acțiuni diplomatice pentru sondarea aliaților în scopul scoaterii țării din război, în condiții cât mai favorabile.

Documente 1926-1947, volum alcătuit de dr.Vasile Arimia, dr.Ion Ardelean, dr.Alexandru Cebuc, Editura Arc 2000, București, 1994, p.215.

⁵⁸ Maria Georgescu, *op.cit.*, p.43.

⁵⁹ *Ibidem.*

⁶⁰ A.N.I.C., fond P.C.M., dosar nr.25/1940, f.201-202.

Aflate în poziții ireconciliabile cu puterea, forțele de stânga nu au stabilit nici în această etapă o comunicare directă cu regimul antonescian. Centrul de greutate al acestui segment al societății românești îl constituiau în continuare comuniștii care, cu o mai vastă experiență a clandestinității au reușit să strângă în jurul lor un mozaic social și politic regăsit pe poziții apropiate în marile probleme ce vizau destinul României după întorsătura luată ca urmare a înfrângerilor de la Stalingrad. Aflându-se într-o poziție de totală adversitate față de puterea de stat, mișcarea comunistă și apoi toate forțele patriotice ce i s-au alăturat militau, așa cum se desprinde din documentele programatice elaborate încă din perioada precedentă, pentru scoaterea țării din război și alăturarea României coaliției antihitleriste, înlăturarea regimului antonescian și a dominației Germaniei fasciste; instaurarea unui regim cu participarea tuturor forțelor patriotice naționale; eliberarea părții de nord-vest a Transilvaniei de sub ocupația hortystă; restabilirea drepturilor și libertăților cetățenești; îmbunătățirea situației economice și culturale a celor ce muncesc și altele.

Spre deosebire de opoziția democratică, care a avut o strânsă comunicare cu regimul antonescian, în scopul găsirii în comun a unor căi de salvare a țării, manifestând toleranță și compromisuri, în speranța că Ion și Mihai Antonescu vor fi în stare să scoată țara din război, apelând în special la sprijinul puterilor aliate anglo-americe, comuniștii și celelalte forțe de stânga au respins orice comunicare directă cu cei ce se făceau vinovați de angajarea țării în război, formele lor de adresare erau mult mai radicale vizând nu cooperarea, ci înlăturarea regimului antonescian.

Printre formele de comunicare pe care comuniștii le-au folosit intens, mai ales începând din 1943, la loc central s-au situat materialele de propagandă elaborate, tipărite sau multiplicat și răspândite în toate mediile: ziare și în special **România Liberă**, buletine, broșuri, manifeste, apeluri, afișe ș.a. Acestora li s-au adăugat lozincile scrise pe etichete sau direct pe zidurile locuințelor, fabricilor și instituțiilor. De asemenea, trebuie amintite emisiunile unor posturi de radio ilegale, între care activitatea cea mai îndelungată a avut-o postul România Liberă, ce au funcționat în diferite localități, ale căror comunicate erau strict monitorizate de organele de siguranță și aduse zilnic la cunoștința reprezentanților puterii.⁶¹

Un moment deosebit de important în activitatea opoziției de stânga, recte a Partidului Comunist, l-a constituit autodizolvarea la 22 mai 1943 a Internaționalei a III-a comuniste, ca centru de conducere a mișcării comuniste internaționale, lăsând partidelor afiliate până atunci, libertatea de acțiune potrivit situației din fiecare țară. Descătușarea din chingile Moscovei a facilitat comuniștilor români o abordare mult mai realistă și mai aproape de interesele naționale a problematicii epocii, o consecință imediată constând în deschiderea perspectivelor abordării de către Partidul Comunist Român a problemelor

---

⁶¹ Vezi pe larg în vol. 23 *august 1944. Documente. 1939-1943*, vol.1, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p.XLIV.

complexe ale închegării coalițiilor social-politice necesare în acțiunile decisive care aveau să urmeze pentru înlăturarea regimului antonescian.⁶²

În acest context, remarcând faptul că liderii partidelor „istorice” – P.N.Ț. și P.N.L. – au refuzat numeroase propuneri ale comuniștilor privind realizarea Frontului Unic Național, Partidul Comunist „propune tuturor partidelor și organizațiilor patriotice formarea unui **Comitet național de luptă pentru eliberarea țării**”. *Comitetul național are ca sarcină să mobilizeze și să unească toate forțele naționale ale țării, fără deosebire de partid și religie în frontul unic patriotic antihitlerist al poporului*”.⁶³

Dacă până în primăvara anului 1944 comunicarea putere-opoziție înregistrase cote semnificative, având drept rezultat abordarea în comun a temei majore a salvării țării în fața pericolelor grave ce o amenințau prin înfrângerile suferite de trupele germano-române pe frontul de est și apropierea Armatei Roșii de granițele naționale, odată cu atingerea de către acestea a liniei Prutului și eșecul tratativelor angajate cu aliații occidentali într-un consens putere-opoziție în vederea scoaterii țării din război prin semnarea armistițiului și alăturarea Coaliției Națiunilor Unite, de acum aproape toate canalele de comunicare opoziție-putere se închid.

În schimb sunt activate și intră în funcțiune noi și noi căi de comunicare între forțele din opoziție, indiferent de culoare politică, contactată fiind și atrasă în tabăra opoziției, inclusiv monarhia, segment major al puterii până la acele evenimente. Rând pe rând renunțau la orgoliile de partid sau de clasă, orientându-se singular sau împreună spre interesele majore naționale ale momentului: național-țărăniști, național-liberali, comuniști, social-democrați, tătărăscieni, frontiști, sindicaliști, muncitori, țărani, tineret, intelectualitate ș.a.

În timp de „*opoziția unită*” (P.N.Ț., P.N.L.) întreprinde noi demersuri diplomatice în speranța că va putea realiza un armistițiu cu sprijinul occidentalilor, care să fie semnat de Mareșalul Ion Antonescu ca principalul răspunzător pentru situația în care a ajuns țara, forțele de stânga și aliații acestora în F.P.A. se orientau spre înlăturarea guvernului antonescian și realizarea armistițiului chiar cu U.R.S.S. de către un nou guvern alcătuit din reprezentanți ai tuturor forțelor democratice. În această idee au fost stabilite contacte la vârf între reprezentanții celor două segmente ale opoziției pentru realizarea unei coaliții democratice capabile să scoată țara din impas.

Cât privește comunicarea dintre Ion Antonescu și opoziție, la începutul anului 1944 sunt edificatoare câteva note ale S.S.I. din luna ianuarie. Încă din 31 decembrie 1943, într-o notă a S.S.I. privind acțiunile opoziției democratice, se preciza că în cadrul ultimelor consfătuiri dintre conducătorii liberali și național-țărăniști, examinându-se o serie de probleme de politică internă și externă, atât Maniu și Brătianu, cât și Barbu Știrbey au fost de acord că „*atitudinea*

---

⁶² Prof.univ.dr.Gheorghe Ioniță, *Componenta social-politică și evoluția mișcării de rezistență națională antifascistă din România (1940-1944)* în *File din istoria militară a poporului român*, vol.15, Editura Militară, București, 1984, p.166-167.

⁶³ Mihai Fătu, *Alianțe politice ale Partidului Comunist Român. 1944-1946*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1979, p.81-82.

Mareșalului Ion Antonescu față de nemți și întregul ansamblu de raporturi cu Reichul german a înregistrat o importantă schimbare”.⁶⁴

Din luna mai 1944, când pe mai toate fronturile diplomatice se înregistrau numai eșecuri, se contura tot mai elocvent convingerea că soluția ieșirii din război nu poate fi decât una națională. În acest sens vom asista la un interesant proces de coagulare a forțelor politice în scopul realizării unei coaliții cât mai ample pentru salvarea țării. De la guvern (putere) la opoziția democratică și până la forțele de centru-stânga și cele de stânga se intensifică contactele și comunicarea între principalele segmente politice din opoziție și mai puțin cu reprezentanții guvernului.

Se constată o diminuare treptată a comunicării, chiar și între opoziția democrată și guvernul Ion Antonescu, care cel puțin până la începuturile anului 1944 se menținuse destul de activă.

În vreme ce pentru opoziția democratică (P.N.L., P.N.Ț.) centrul de greutate al acțiunilor l-a constituit obținerea sprijinului extern, inclusiv cel sovietic, pentru a-l determina pe Mareșal să semneze armistițiul înainte de reluarea ofensivei de către sovietici pe frontul de est, opoziția de stânga și-a concentrat atenția spre constituirea unui dispozitiv ofensiv intern în jurul Casei Regale cu antrenarea armatei și eventual a formațiunilor civile înarmate. Scopul era înlăturarea regimului antonescian; neutralizarea și lichidarea rezistenței germane în interior, corelând aceste acțiuni interne cu efectele previzibile ale ofensivei sovietice în vederea desăvârșirii eliberării țării, întoarcerii armelor împotriva Germaniei pentru eliberarea nordului Transilvaniei de sub ocupație hortystă.

Am constatat că până acum, atât acțiunile opoziției democratice, cât și cele ale opoziției de stânga, în laturile lor pur operative de esență militară, s-au desfășurat paralel.

La începutul verii anului 1944, situația internațională a României, pe fondul evenimentelor de pe teatrele de operații, cunoaște o grabnică agravare. Pe fronturile occidentale se produce debarcarea aliaților în Italia și ieșirea acesteia din război, apoi în Franța, blindatele americane au rupt frontul în Normandia, la Avranches, realizând încercuirea de la Falaise, ocupând în câteva săptămâni o mare parte din teritoriul francez. La 22 iunie a început marea ofensivă sovietică împotriva Grupului de armate „Centru”, care deschis Armatei Roșii drumul Varșovia și Prusia Orientală.

La jumătatea lunii iulie a fost declanșată ofensiva trupelor sovietice contra Grupului de armate „Ucraina de nord”, în urma căreia Germania a pierdut regiunea petrolieră Galiția, iar la 2 august 1944, Turcia a rupt relațiile cu Germania, lăsând să se întrevadă schimbări importante pe teatrul de război din Balcani. Sovieticii intraseră deja pe teritoriul României și pregăteau reluarea ofensivei oprită în primăvară. Se anunțau astfel pentru țara noastră evenimente grave.

---

⁶⁴ Gh.Buzatu, *Hitler, Stalin și Antonescu ...*, document nr.64, p.448-449.

În acest context, toate forțele politice din România s-au activizat incomparabil față de perioada anterioară, când totul se consemna în tatonări, tratative, discuții. Se cereau acțiuni directe și imediate pentru salvarea țării. Cele două segmente ale opoziției române – cea democratică și cea de centru-stânga – fatalmente trebuiau să se unească într-un organism comun.

Documentele analizate scot în evidență că mai active în ceea ce privește realizarea unității de acțiune a forțelor ce-și propuneau unirea eforturilor tuturor organizațiilor democratice în vederea atingerii obiectivelor de răsturnare a regimului antonescian și desprinderea de Axă a fost segmentul de stânga și centru stânga al opoziției.

După crearea în vara anului 1943 a Frontului Patriotic Antihitlerist, acestea s-au orientat spre intensificarea comunicării, în scopul atragerii pe o platformă comună alături de F.P.A. și a celorlalte partide și grupări politice, indiferent de ideologie și orientare politică, având drept unic mobil al colaborării, lupta antifascistă și antiantonesciană.

Un succes de seamă al acestor demersuri l-a constituit crearea la 20 iunie 1944 a **Blocului Național Democrat**⁶⁵, prin semnarea documentului de constituire de către Iuliu Maniu – P.N.Ț.; C.I.C.Dinu Brătianu – P.N.L.; Constantin Titel-Petrescu – P.S.D. și Lucrețiu Pătrășcanu – P.C.d.R.

Și dacă până la începutul lunii august putem admite că a existat o comunicare, mai mult sau mai puțin eficientă, între puterea de stat, în speță Mareșalului Ion Antonescu și opoziție, îndeosebi cea democratică, odată cu ultima întrevedere Ion Antonescu – Hitler din 5 august 1944, când Mareșalul evită să dea un răspuns categoric întrebării lui Hitler, dacă România este decisă să meargă până la capăt alături de Germania, relațiile și mai ales contactele direct se întrerup preocupările ambelor segmente, îndreptându-se tot mai grabnic spre găsirea soluțiilor celor mai propice încheierii armistițiului și evitării ocupației rusești, având în vedere iminența mării ofensive sovietice, în plin proces de pregătire.

Comunicarea va fi reluată, pentru ultima dată, prin Gheorghe Brătianu și Ion Mihalache, abia în zilele de 22 și 23 august, când din însărcinarea lui Iuliu Maniu, aceștia cer audiență la Mareșal pentru a-l convinge să semneze armistițiul. Din relatările pe care Mihalache i le-a făcut lui Eugen Cristescu în ziua de 26 august la Topoloveni, a rezultat că Antonescu era de acord să facă armistițiu și „*aceasta a fost ultima hotărâre luată împreună cu Mihalache care se duse la Mareșalul Antonescu în calitate de delegat al opoziției*”.⁶⁶

A doua zi, 23 august, spunea Iuliu Maniu, opoziția a însărcinat și pe Gh.Brătianu să-l vadă pe Antonescu pentru a-i comunica sprijinul politic al opoziției pentru ieșirea din război, declarație ce urma a fi făcută în numele și pentru Partidele Național Țărănesc și Național Liberal. „*Domnul Gh.Brătianu a venit – spunea Maniu – și mi-a comunicat că l-a găsit pe domnul Mareșal într-o*

---

⁶⁵ 23 August 1944. Documente ..., documentul nr.601, p.306-307.

⁶⁶ Cristian Troncotă, *Eugen Cristescu, asul serviciilor secrete românești*, Editura Roza Vânturilor, București, 1994, p.299.

dispoziție mai bună pentru încheierea armistițiului. Am căpătat astfel speranța că se va putea ajunge la armistițiu”.⁶⁷

Nu am insistat în demersul nostru pe raporturile și comunicarea dintre Mareșal și Curtea Regală, aspectele esențiale ale acestui subiect fiind abordate deja și bine conturate în istoriografia perioadei.

Intrarea României în război la 22 iunie 1941 a constituit un moment fundamental și în privința relației putere politică – opoziție. Pornind de la obiectivul românesc al angajării militare a țării alături de Germania împotriva U.R.S.S., cel al eliberării teritoriilor răpite și reîntregirea națională, aproape întreg eșichierul politic s-a situat de partea puterii reprezentată de Conducătorul Statului care, pe propria-i răspundere, pe baza înțelegerii cu Hitler, a declarat „războiul sfânt”, angajând țara în cea mai mare conflagrație a secolului al XX-lea.

În raport cu evoluția acțiunilor militare alături de Germania în perioada analizată, asistăm și la o diferențiere a atitudinii opoziției în ansamblul ei față de politica generalului Ion Antonescu, atât cea internă, pusă fără echivoc în slujba susținerii eforturilor de război, cât și cea externă, alinierea fără nici un fel de rezerve alături de Axă, de Germania în primul rând.

Pe măsura derulării evenimentelor miliare, comunicarea putere – opoziție s-a conturat tot mai evident, îmbrăcând formele cunoscute încă din capitolele anterioare, mai blândă și chiar de adeziune și susținere fără echivoc a puterii în primele luni de război, mai aspră și chiar intransigentă în anii următori, când armatele române au fost duse în străfundurile teritoriilor rusești alături de cele germane și mai ales după catastrofa de la Stalingrad.

În prima parte a campaniei militare, 22 iunie – 26 iulie 1941, care a avut drept rezultat eliberarea națională, majoritatea societății românești s-a alăturat puterii politice, aprobând și susținând participarea la război. A existat doar o infimă opoziție față de războiul declanșat împotriva U.R.S.S., condamnând angajarea țării într-un război eliberator, cea prestată de minusculul partid comunist, obedient Moscovei și directivelor Cominternului.

În perioada următoare eliberării Basarabiei, Bucovinei de Nord și ținutul Herța și ieșirii forțelor române peste Nistru, opoziția se radicalizează treptat, prin forme dintre cele mai diversificate (memorii, scrisori, manifeste, presă) adresându-se puterii și cerând încetarea războiului alături de Germania, reținerea în țară a armatelor, declanșarea acțiunilor pentru a reîntregi țara și la vest, prin realipirea Transilvaniei de nord și ulterior, apelul la anglo-americani pentru a conserva statutul politico-teritorial al țării reîntregite. Vehemența opoziției se accentuează, mai ales după momentul Stalingrad (toamna 1942 – iarna 1943), când după dezastrul armatelor româno-germane în Cotul Donului și Stepa Calmucă, înfrângerea Germaniei devine evidentă și, în scopul salvării țării la insistențele Mareșalului Ion Antonescu de a continua războiul alături de Axă, forțele din opoziție se coagulează, indiferent de ideologie, pentru înlăturarea

---

⁶⁷ Citat după Mihai Fătu, *Consens ...*, p.349.

guvernului antonescian, desprinderea României de Axă și alăturarea Națiunilor Unite, ceea ce se va realiza prin lovitura de stat de la 23 august 1944.

Cercetarea întreprinsă, concretizată în cele patru capitole și șaisprezece subcapitole, fără pretenția de a fi exhaustivă, a abordat un aspect mai puțin analizat în istoriografia de acum, problema structurii și a comunicării dintre organele puterii și opoziție într-una dintre cele mai complexe perioade istorice contemporane a României, 1940-1944, etapă cu largi reverberații și urmări asupra soartei țării, printre care, la loc central s-a situat finalizarea regimului autoritar antonescian, ca urmare a coalizării împotriva sa a unui evantai de forțe opoziționiste, în conjunctura internațională cunoscută, cu instaurarea pentru aproape o jumătate de secol a regimului totalitar comunist după modelul sovietic și cu sprijinul Armatei Roșii.

Cercetarea începuturilor și a statornicirii unor raporturi mai mult sau mai puțin divergente, între o putere autoritară care a guvernat țara, dizolvând Parlamentul și abolind Constituția și o opoziție practic scoasă în afara legii, dar funcționând cu acordul tacit al puterii, a constituit preocuparea noastră principală pe timpul pregătirii prin doctoratură și a elaborării tezei. Nu avem pretenția că am epuizat subiectul tratat. Credem doar că, analizând și evidențiind majoritatea aspectelor și momentelor evoluției raporturilor dintre putere și opoziție în anii 1940-1944, am putut contribui la descifrarea unor noi aspecte ale vieții politice românești, și mai ales la înțelegerea structurii regimului antonescian cu tot ce a avut el specific și diferit de alte regimuri autoritariste și a demersurilor întreprinse atât de putere, cât și de opoziție, pentru salvarea națională, într-o epocă în care România s-a aflat la intersecția intereselor celor două mari totalitarisme europene, cel fascist și cel comunist.

Am încercat să demonstrăm pe parcursul lucrării, că regimul autoritar, ca regim politic, este impropriu unei dezvoltări politice normale, că acesta s-a impus în România într-un context internațional absolut defavorabil și al unei acute crize interne. Ceea ce a urmat însă, respectiv angajarea țării în război și nevoia asigurării participării armatei române la conflict, a justificat într-o oarecare măsură menținerea acestuia aproape patru ani.

Am încercat, de asemenea, să demonstrăm că, în pofida unor măsuri restrictive, cu toate rigoarea unei permanente supravegheri de către organele represive ale statului, încă de la instaurarea statului național legionar și în perioada următoare, a existat, chiar dacă prin lege era interzisă și a funcționat, de cele mai multe ori aflându-se în contact și comunicând cu puterea prin mijloace dintre cele mai variate, cele mai uzitate fiind schimbul de scrisori și memorii, întâlnirile (contactele), apoi mesajele, apelurile, manifestele și programele publicate și aduse astfel la cunoștință întregii opinii publice. Menționăm sub acest aspect, valoarea deosebită ca și izvoare istorice, a acelor numeroase și voluminoase scrisori sau memorii adresate de liderii opoziției democratice, recte Iuliu Maniu sau C.I.C.Brătianu, și mai ales răspunsurile generalului (Mareșalului) Ion Antonescu, adevărate radiografii ale evoluției societății românești, nu numai în epoca analizată, dar chiar în ansamblul perioadei interbelice.

Cât privește rostul și rolul partidelor politice și al opoziției în general, răspunsurile lui Ion Antonescu sunt extraordinare și de mare actualitate, până în zilele noastre. Și tot ca un învățământ pe care l-am desprins pe parcursul cercetării și care socot că este încă de mare actualitate, se concretizează în constatarea că o opoziție eficientă și puternică se poate face numai dacă partidele cu lideri adevărați, oameni politici și nu politicieni, care în situații grele pentru țară pun mai presus decât interesele proprii sau de partid, interesul național. Din acest punct de vedere, clasa noastră politică de azi, după ce în sfârșit, după atâția ani, am revenit și noi la democrație, mai are multe de învățat, de la un Iuliu Maniu, I.C.Brătianu, Gh.Brătianu, Ion Mihalache, Constantin Titel-Petrescu, ca să nu-i amintim decât pe cei mai valoroși dintre conducătorii opoziției, din perioada analizată.

Și, în sfârșit, am mai urmărit să aprofundăm pe parcursul tezei, acele mari probleme, procese, evenimente, care influențând evoluția României în perioada studiată, s-au aflat în centrul confruntărilor și al comunicării dintre opoziția română, în diversitatea ei și puterea politică, printre care: situația internațională și relațiile externe ale României; problemele teritoriale și ale reîntregirii naționale, mai ales; angajarea și participarea țării în război; situația economică și socială; structura și mecanismul puterii de stat; soarta armatei române; soluții pentru salvarea națională; perspectivele României după război etc. Fiecare dintre aceste probleme ar putea constitui subiecte de sine stătătoare ale unor viitoare cercetări.

În concluzie, considerăm că demersul nostru științific se poate constitui într-un important segment de aprofundare a cunoașterii și evaluării realiste a unor aspecte importante din istoria politică a României contemporane și ne exprimăm convingerea și speranța totodată că, într-un viitor apropiat, teza de doctorat va face obiectul tipăririi, bineînțeles după o eventuală completare pe baza sugestiilor conducătorului de doctorat și a onoratei comisii de susținere.

Am completat teza cu un important număr de anexe, care adâncesc cercetarea întreprinsă și facilitează o înțelegere mai profundă a raporturilor dintre forțele politice, indiferent de palierul pe care ele se situau în epocă la putere sau în opoziție.

Îndrăznim să socotim că prin cercetarea realizată, având drept finalitate teza de doctorat, contribuim într-o modestă măsură la întregirea cunoașterii ansamblului eșichierului politic românesc și a problematicii extraordinar de complexe cu care societatea românească s-a confruntat în cea mai complexă perioadă a istoriei sale contemporane.